

સુધરેલી રીત મુજબ
વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટીએ
તૈયાર કરેલી.

ખીજ ચોપડીના અર્થ.

કવિતાની સમજૂતી; પાઠના સવાલ; સાર;
ભૂગોળ; અધરા શબ્દો; જોડાક્ષર; ફૂલ.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—મુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—મુરત.

આ પુસ્તક એને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા માર્ચ મુજબ

રજિસ્ટર કરાવ્યું છે.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું—શંકર પ્રી. પ્રેસ ચઢટાના પુલપર—મુરત.

મે સને ૧૯૨૨] કિંમત ૪ આના. [સં. ૧૯૭૮

૯૮૭૦

મહાસત્ર ૪૬ નં-૩૫૫

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી પ્રેસીસર્જન-અંગ્રહ
૮૭૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિદ્ય વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮૭૭ વર્ગાંક

પુસ્તકનું નામ ૮૮૭૭ શોધકીર્તિ સંદર્ભ

વિષય ૭૭૪૨ : ૮૮૭૭ : ૭૭૪૨

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાક ૧ લો.

મેજ=ટેબલ

સુધાર=લાકડાનું કામ

કરનાર

કડીઓ=છોટાંટું કામ

કરનાર

મધમધવું=પુશખેચી

બહેક બહેક થત રહેવું

પવન=વાતું વાવું

વાસ=સુગંધ; પીમળ

તળાવ=જેની ચારે

સાર—દરોજ ઇશ્વરની ભક્તિ કરવી.

પાક ૨ જો.

કવિતાના અર્થ.

વર્ણન=લખાવેલ

ગવૈયા=ગાયન કરનાર

મધુર=મીઠું

પંખેરે=પક્ષી

બ્રમર=બમરો

મુલ્યાં=મુસલમાનો

નીમાળ; હોરાઓના

ધર્મગુરુ

તુલ્ય=અનાજ

અધિકાર=અધાર

આશુ જમીન અને

વચમાં પાણી હોય તે

પહાડ=મોટા ડુંગર

પાપર= ખુદશી જગા

ધર્મશાળા=મુસાદરોને

વગર ભાડાની ઉતર-

વાની જગા

પટેમાર્ગુ=મુસાદર

ઓસરી=ઓટલી

સુરજ=રવિ

મુજ=મારા

પંખી=પાંખવાળા જન-

વર; પક્ષી

વન=જંગલ

વહાણું વાયું=સવાર થઇ

વીતી ગઇ=પુરી થઇ

પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

અગગાટ=પ્રકાશ; તેજ

ભાતભાતના=તરેહવાર

હીસે=જણાય; દેખાય

પાન=પાંદડાં પાંતરાં

કુશડા=મરધા

અજવળું=મુરજ દીવાં

વગેરેનો પ્રકાર

ધાર=બીક લાગે એવું

અગગે=પ્રકાશ

ઉભસ=જાંખું અજવાળું

સરજ્યાં=બનાવ્યાં

કળાતું=સમજાતું

પાડ=ઉપકાર; આભાર

યાદ=ફામ; સરત

ઉપકાર=પાડ; આભાર

ભક્તિ=ભજન

મેના=એક જાતનું

સુંદર પક્ષી

કુટડા=રૂપાળા; શોભિત

તેજ=પ્રકાશ

શીકું=જાંખું

ગડી ગયું=જતું રહ્યું

કાળું=જાંખું; શીકું

મોહું કાળું થયું=દેખા-

તા બધ થયા એટલે

સંતાઇ ગયા.

પુણ્યાખ્યાના=ગલીકુંઘી;

કુપી જગા

૨) બીજી આપદીને “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

બોળે=શાધે

મકતબનો=મગતો

ધ્યાનધરે=આંખ મીચી

પરમેશ્વરને જુએ

માન=માયન

હાતા=સખી, ઉદાર

દીધે=આપે

રકું=સારું; ધણું

બાગ=બમ પાડીને નિ.

માજ પહવી તે; નિ.

માજ પહવાને માટે

બમ પાડવી તે;

તણો=નો

ઉદય થયો=જીગ્યો

કમળ=કમળનું ફૂલ

પત્ર=પાંખડી

ખોલે=ઉપડે; ખીલે

કમળી=હોંસિલા

ધાય=દોડે; જોડે

ઠાર=ચોપમાં જનાવર

આરો=આવાનું

વેલી=વેલા

ધીમે ખીલે=ધીરે ધીરે

ફૂટે

નહિ બૂઝ=વગર ચૂકે

તાજ=તરતના ખીલેલા

ટોળે=ટોળાખંધ

વીરા=ભાઈ

મમન=ખુશી

કેરું=નું

ધ્યાનધરે=ચિત્ત; મન

પાઠં ઉ જો.

વરસ=આર મહીના

ઋતુ=મોસમ; રત

મહીનો=ત્રીસ દિવસ

કારતક=હિંદુ વરસનો

પહેલો મહીનો

તહેવાર=આનંદનો દિવસ

હાઠાજી=આપના આપ

અથવા માના આપ

શિઆળો=ટાઢની મોસમ

ઉઠાડે છે=ચગાવે છે

ઉતરાણુ=સકાંત; સુરજ-

નું ઉત્તર ભરફ જવું તે

રત=ઋતુ; મોસમ

જાડા=ઘટ કુમાસના

ગરમ=ફૂંદાળા

હોળી=હાગણુ સફ પુનેમ

સદ=અજવાળીડં; મહી

નાનું પહેલું પખવાડીડં

વદ=અંધારીડં; મહીના-

નું બીજું પખવાડીડં

પખવાડીડં=પંદર દિવસ

અમાસ=હિંદુ મહીનાનો

છેલ્લો દિવસ જે દિ-

વસે ચંદ્ર ખીલકુલ

ઉગતો નથી તે દિવસ

તિથિ=દહાડા; દિવસ

વસ્ત્ર=લુગડાં

ઝીણાં=પાતળા કુમાસના

પંખા=વોંજણા

ચોમાસું=વરસાદની ઋતુ

બળેવ=રક્ષા બાંધવાનો

દિવસ; શ્રાવણુ સદ

૧૫; જનોઈ પહેરવાનો

દિવસ

દશેરા=રક્ષા છોડવાનો

દિવસ; આસો સદ ૧૦

દિવાળી=હિંદુ વરસના

છેલ્લા મહીનાનો છે-

લ્લો દિવસ; આસો

વદ અમાસ

પર્વ=તહેવાર

પાંચમા ધોણનો “મુખ્યચિત્ર ગ્રંથક” ચાર આના. [૩

સવાલ.—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કય કય ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા ? મહીનાના દિવસ કેટલા ? પખવાડીઆં કેટલાં અને તે કયા કયા ? પખવાડીઆના દિવસ કેટલા ? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ? મહીનામાં ખીજી તિથિઓ કય કય આવે અને કેટલી વાર આવે ? શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કય તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪ થી.

મેળો=ધણાં માણુસો
અને ગાડી ઘોડા વ-
ગેરે હઠ

ગોકળખાઠમ=આવણુ વદ
આઠમ; જ-પ્રાણી

કકડતાં=અશ્વીવાળાં.

ભાષમધ=દોસ્તદાર

હઠ=ગીરદી; બીડ

વખુટા=જુદા

દુકાન=માલ વેચવાનું
ઠેકાણું.

કંસારા=તાંત્રા પિત્તળના

વાસણુ બનાવનારા

અથવા વેચનારા

તાંબુ=લાલ રંગની ધાતુ

પિત્તળ=તાંબુ અને જસ-

તની મેળવણીથી

બનેલી પીળા રંગની

ધાતુ

સુખડીઆ=મિઠાઇ બના-

વનાર

હાટ=દુકાન

કોપરાપાક=કોપરાનો

બનાવેલો પાક

મિઠાઇ=બરછી, પેંડા

વગેરે

ખડકેલી=જોડવેલી

ખરાદી=મિંધાડા ઉપર

ધાટ ઉતારનારા

સામાન=ચીજો; વસ્તુઓ

પત્રંગ=છત્રીવાળો કાચ

પારણુ=હાડિળા જેવું

ધોડીક

કાચ=જે બાજુએ તકી-

આવાળો પલંગ

કાપડીઆ=કાપડ વેચ-

નાર

સુતરાઉ=સુતરનું બના-

વેલું

બિનનું=ધેટાનાં વાળનું

રેશમી=રેશમનું બના-

વેલું

રણુ=જેક ભીંતનો છોડ

એની છાલની દોરડાં

તથા કપડાં અને છે.

૪] બાળવર્તનો "મુખગણિત શિક્ષક" દોઢ આનો.

સરેમ=અતર, ગુલાબ- જળ, ધુમેલ વગેરે વેતનવાર ખહેકખહેક=મધમધ લીલો મેલો=તાળ પાકાં	ફળ દ્રાક્ષ=દરાખ ગોગાન=ખુલ્લું મેદાન મદારી=ખેલ કરનાર ખેલ=રમત	સિપાઇ=ચોકીદાર સવારો=ધોડે ખેતી કર- નાર સિપાઇ ડુદડી=ચક્રર
સુવાલ—જોઈળઆઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?		
પાઠ પ મો. નકારી=ખરાબ સોળત=સંગત પટેલ=ગામનો ઉપરી વાડી=ફૂલ ફળનાં ઝાડ છોડવાળી જગા મઝા=મમત શેખી=પતરાજી પારકાં=પરાયાં; ખીન્ન માને=કબુલ કરે આખરે=અંતે; છેલ્લે ઝાપો=ઠાંટાનો દરવાજો આધે=દૂર ખાસાં=સારાં; મનનાં નિશાન=એધાણું તાકીને=ધારીએ લૂમ=ખુમખો તૂટી પડે=નીચે પડે	ધાટ=ધલાબ; ઉપાય રાસ=દોરડું ઢગલેઢગલા=ધણીબ દોસ્ત=ભાઈબંધ ફફડ=સારા પછવાડે=પાછળથી રખેવાળ=સાચવનાર સજ્જડ=જોરથી ઝપાટો=સપાટો થડ=ઝાડનો વચ્ચે જોળ ભાગ અચડાયું=અફળાયું ચકરી=તમ્મર છુંદાઇ=કચકાઇ લોહીલોહાણ=લોહીથી ખરકાએલું વાડીવાળો=વાડીનો માલીક	લપડાકો=તમાચા જીવલંબને નાઠો=ખૂબ દોડથી ફરીને=પાછળ ઠોલો=ચપ્પડો ફળ=ફાયદો; લાભ કવિતાના અર્થ અસર=લાગણી સંગ=સોળત; સંગત રંગ=અસર; પાસ પ્રેમ=પ્યાર ઠામ=ઠેકાણું ઠરશે=ઉભો રહેશે ખુરો=નકારો; ખરાબ મે'તા=મહેતાજી ભાગ્યશાળી=નસીબદાર વિદ્યા=ધક્કમ; બજાર; હુન્નર,

ચોથી ધોરજીનો “મુખગચ્છિત શિક્ષક” ચાર જ્ઞાના. [૫

સાદ—નઠારી સોખતથી તેની નઠારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નઠારા માણસની સોખત કરવી નહિ પણ સારા માણસની કરવી.

પાઠ ૬ હું.	પોળ=મોટી ખડકી	લાત=પાછલો પગ મા-
રખડેલ=રખડતો	અટક્યાળાં=અડપલાં;	રવો તે.
ખાતાં પીતાં હતાં=પૈસે	કાઢને ખોડું બાજે	હતરી મયો=સાંધામથી
ટકે સુખી હતાં	એવું કર્યા કરવું તે	ખસી મયો
વયે=ઉંમરે	લડાઈ=વઢવાડ	બેંકડો તાણતો હતો=
પાર રહ્યો નહિ=ધણો.	પલાજ=હપાય	મોટે સાદે રાગ કાઢી
જ મયો	વંઠી જશે=ખગડી જશે	રડતો હતો
વધાઈ=વધામણી; ખુશ	સીધું ચાલવું=તોફાન	હાડવૈંડ=હતરેલું હાડકું
ખમર	મસ્તી ન કરવી	ખરાખર બેસાડનારવૈંડ
ઝોવારણા=દુખડાં	ખહાને=નામે	લેપ=ખરડ
ફાઇ પગલું=ફાઇના	ચોડું=જ્યાં ચાર રસ્તા	ઝોસડ વેસડ=ફવા ને
તરફથી જે પગલું ખાં	ભેગા થતા હોય તેવો	તેના હપાય
ધવામાં આવે છે તે	ખમર.	વલે=લશા; ખુંડ હાલ
બેટ=પનામ	રઝળતો=રખડતો	ખો=આદત; ટેવ
બાડીલો=લાડમાં ઉછ-	ટાળું=જયો	શિખામણ=ફાયદાની
રેલો; લાડકવાયો	મસ્તી=તોફાન	વાત; ખોષ
કુટેવ=નઠારી આદત;	લાતાલાતી=લાતખાજી	સુધરી મયો=કુટેવ ઝોડી
ખરાખ ટેવ		હાધી

સાર—નિશાળનું નામ હમ રસ્તામાં નઠારાની સોખત કરવી નહિ.

પાઠ ૭ મો.	પ્રમાણે ચાલનાર; છદ્દી	લગારાં=ખડરીન ખડક્યાં
જાહી=ખોતાની મરજી	વાજારાં=ગાયનાં ખડક્યાં	પાડાં=બેસનાં ખડક્યાં

રઝળવું નહિ, “મોને”

૬] પહેલા ધારણનો “મુખગણિત શિક્ષક” પોણા બેઆના

ગાડર=ધેટાનાં બચ્ચાં	જળવતો=સાચવતો	નાદાન=સમજણ વગરનું
આરો=ધાસ	વિઆય=જણે	સંભાળ=અવધાસ
નીરતો=નાખતો	ધણી=માલિક	સપડાઇ પડશે=હેરાન
ખાધે=ખભે	સાચવણ=સંભાળ	ચશે; પકડાશે
ખેતર=અનાજ પાકે તે જગો	તકરાર=વઢવાડ; રકઝક	જક=જુદાડક
ઝેક=ખકરાં ઘેટાં રાખવાનો વાડો	શિકારી=શિકાર કરનાર	લાગ=દાવ; તક
છાંચે=શીળે; છાંયડે	અજણપુ=ઝોળખાણુ વગરનું	સટકી ગયું=છાનુંઆનું
વાંસળી=વાંસની બનાવેલી વગાડવાની નળી	મોજ=મજા; આનંદ	નાસી ગયું
પીવો=પીસવો; સિસોટી	અભાગીકું=કમનસીબ	ઠેકવા=કુદકા મારવા
દૂંધ=મરમી	પાઠ ૮ મો.	પાદર=ગામનાં ઝાંપા
જતન=રક્ષણ; સંભાળ	ગાંધતો=પુરી રાખતો	બહારની જગા
રખારી=ઢોર ચરાવનાર	ચેત=સુખ; મજા	વગડો=જંગલ
ભીચી ગધ=ભીડી ગધ;	બંધીખાનું=કેદખાનું	કોતર=ચુકા; બખોલ
દૂધ દેતી બંધ થઇ	ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું	તગપ=કુદકો; ફાળ
	ખેલવું=રમવું	ખોડ=ચુકા; બખોલ
	હરેલ=ડાહી	કમોતે=વગર મોતે

સાર—આખાપ મહેતાજી વગેરે કાઠ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું. હક કરવી નહિ.

પાઠ ૯ મો.	રીસ=ચુરસો, મિનજ	ખાઇખાંડુ=સગાંવહાલાં
રિસાળ=રિસાઇ જમ	છેડો=પાર	જમણ=જમવાનું
તેવો	ભાગ્યે=કદાચ	ચીસ=મીકથી ખૂમ
સહેજ સહેજમાં=જરા	આડોશી પાડોશી=આસ	પાડવી તે
જરા જારનાં	પાસના ધરના રહેવાર	ટેવ=આડત

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રમોત્સરમાળા ત્રણ આના. [૭

નકામે=અમથો	વેદના=દુઃખ	પસ્તાયો=ફીલગીર થયો
ઢોંગ=ફેલ	મુદ્દલ=ખીલકુલ; જરાપણ	નડે છે=હેરાન કરે છે
સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઈ જવું નહિ.		

પાઠ ૧૦ મો.	ધીરજ=સખુરી	મદ=કિલ્લો
કવિતાના અર્થ.	નીરધાર=નકી	સાથી=સાબતી
જળ=કરોળીઆતું પડ;	ખંત=ચેતક; કાળજી	મિલ્લુ=સાથી
જળું; ફાદો	ચત્ન=મહેનત	વડો=મોટો
ફરી ફરીતે=વારંવાર	ચગદાઈ=છુંદામ; દમાઈ	સરદાર=ઉપરી
વિષે=આખત	તળે=નીચે	ધૂમી રલા=આમથી તેમ
વણ=વગર	મોત=મરણ	ફરી રલા
તૂટેલે=તૂટી ગએલે	તજી=છોડી	દાવ=લામ
તાંતણે=તારે	અનંત=અણખ	પેંતરા=ડમલાં; પગલાં
મહેનત સર ફરી=મહે-	લાભ=ફાયદો	નજર ફેંડી=જોઈ
નત કરવા માંડી	પામે=મેળવે	પૂર જોસથી=ધણી
માટ=માટે	પાઠ ૧૧ મો.	જોરથી
ફાળ્યો=પાર પડ્યો	ચકમિલ્લુ=એક જાતની	બૂલચાપ=બુલાવો.
ધાટ=કપાય; રીત	રમત	આપાશ=ધન્ય
બીડ્યો=હોંસથી મંડ્યો	કચ્છ=કાછડો	દાવ=રમતનો વારો
રહ્યો.		

સાર—ફરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨ મો.	ડગલું=પગલું	વચન=ખોલ
ફૂઠ મનવાળો=પાંકા	રંગ જામ્યો=મજા આવી	ખાતરી=ભરોસો
વિચારવાળો.	પછી તો ધૂળ=પછી	સુનું=વસ્તી વમરનું
ગોડીદડા=દડો અને તેને	કંઈ મજા પડવાની	મોં ફેરવી=મોં ચલાવી
ફેંકવાની લાકડી	નથી	ખીડાવખંચાત; દુઃખ

૧૧ીજી શોધણીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

મન ડગવા દીધું નહિ=	કુટુંબ=વંશ; આત્મક	બપોરનાર=રોપવાળા
મરણ મુજબ કયું નહિ	છાંછેડે=ફરકત કરે	કોરોન=વાળાં પાડીને
પાઠ ૧૩ મો.	પીઠ=વાંસો	દુબલો=મન દુઃખી કરો
મધમાખીમધ બનાવનારી માખી	ધાટ=શરોનો આકાર	નુકસાન=ખમાડ
	સોડામણી=શોભિતી	સ્વાદે=લહેજતથી
		નવા=ઠંડાચરજ

સાર—કોઈનું બહુ કરીએ તો આપણું બહુ યાચ, અને કોઈનું યુરું કરીએ તો આપણું યુરું યાચ

પાઠ ૧૪ મો.	તોષ થયો	વાં=ચુલો; તકસીર
મોસાળ=માનાં બાપનું ધર	અંગેડી=પોંક પાડવાની બટ્ટી	સાબુ=આખું
આંખ ટાઢી થઈ=સં-	ઉલટબેર=ઢોંસથી	ઉતાવળ=ઝડપ
		ઠેસ=ઠોકર

સાર—૧) કોઈ પણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ. ૨) જેવું આપણું સમજવું તેવું સામાનું સમજવું.

પાઠ ૧૫ મો.	પજવે=દુઃખ દે	ધટે=એણી યાચ
ઢોંગલી=નાની પુતળી	કુટી બદામ=ખોટી બદામ; ઘણીજ નજીવી કિંમત	નિદે=ખેડું ખોટું ખેલે
તકતો=આરસો	સામેઅરો=ખેનપણીએ	બળવંત=ખેરાવર
ઝૂટ=એકદમ ઝડપમારી લઈ લેવું તે.	કટ્ટા=એકબીજાની સાથે ખેલવું કે રમવું	સદા=દૈનિક
સરી પડયો=લપથી ગયો	નહિ તે	લેશ=જરાપણ
બરડ=ઝટ બાંગી ભય એવો.	કવિતાના અર્થ.	કલેશ=કંઠાસ
પછાડીએ=અફાળીએ	આપણું=આપણે	કાચ=કોઈ
ખેંચતાણુ=ખેંચાખેંચી	સુખચેન=મઝા	પાઠ ૧૬ મો.
કાચર=ફેરન	શોક=દીલગીર	રામચંદ્ર=અયોધ્યામાં
	હાજર=આગર	એ નામના રાજ
		મધ ગયા તે. (લોકો
		તેમને પરમેશ્વરનો
		અવતાર માને છે.)

ધમ્મા=મરજી	પીજવાય=ચુસ્સે થયા	માદળીઉં=તાવીજ
ગભરાટ=ગભરામણુ	ગોઠ=ખેળો	ધીરા=ધીરજવાળો
છેવટે=આખરે	ઝોડઝપટ=નજર	છાના=મુંગા
ફેરવવા=બદલવા	ધંતરમંતરવાળો=પીછી	પ્રધાન=વજીર
ફાંફાં=ખેડી મહેનત	ફેરવી કે મંત્ર બણી	દપંજુ=આરસી
ગણકાકુર્તિ=માન્યું	સાડું કરનાર.	દશરથ=રામચંદ્રજીના
ડસકાં=રડતાં રડતાં	જંત્ર=માદળીઆમાં	આપ.
આયકા ખાવા તે	ધાણવાનો મંત્રનો	મહારાજ=મોટારાજ
રાણુ=રડવાનું તોફાન	કાગળ	શ્રી=સારા; શોભાયમાન

સાર—અક્ષર વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

પાઠ ૧૭.

વગર વિચાર્યું=વિચાર	ઓહું આવતું=દીલ-	ચુસ્સો=રીસ.
વગરતું	ગીર થતી	ખેડું=ગાગર ને ઘડો
જોડું=ધણીધણિઆણી	પાપ=ખોટાં કામ	કકડા=દુકડા
કચરો પુંખે=કચરો	આધાર=આશરો; બ-	ભણી=તરફ; બાજુ
વગેરે	રાસો	ભાંગીતૂરી=સમજાય
પરવારી=નવરી થઈ	સાર=ભણું; કલ્યાણ	નહિ તેવી
કથા=ધંધર સંબંધી	આંગણું=આરણા આ-	ખોલી=ખોલ
વાત	ગળતી જગો	મૂર્ખ=ખેવકુદ્દ
મળતું=પેદાશ થતી	તરફડતું=તરફડીઆં	પાપી=ચંડાળ; દુષ્ટ
ચુજરાન=ચુજરો	મારતું.	અભાગણી=કમનસીબ
છોકરાંછીયાં=છોકરા	દયા=રહમ.	પુત્ર=છોકરો
છોકરી	ઉછેરીને=મોડું કરીને	જીવં=પ્રાણ
પેટે=પેતાને	જન્મ થયો=અવતર્યો.	વળે=કામ આવે
	લોહિઆળું=લોહીવાળું.	જનન=જન્મ.

૧૦] ચોથા ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના.

પાઠ ૧૮.

સંદેશો=અખર
ખોડંગતો=લંગડાતો
દુખી=હેરાન
મદદ=આશરો
હુંકાળું=ગરમ
પરાળ=ભાતનું ઘાસ
છાપું=ચાલતા વખતની
અખરનો છાપેલો
કાગળ

છાપખાતા તખા=છપ-
ખાનાના માલિક
ગોદવણુ=અંદો મરત
ગાડો=સમાળ વાખનાર
સરન.મું=ઠેકાણું
રટેશન=અગાડી ઉભી
રાખવાનું ચુકરર
ઠેકાણું
અ.અડાટ=અવગજ
સિસોડી=પાસવો

ડ.તો=ખીનો
પંપાળી=હાથ ફેરવી.
ડર=ચોક
નજીક=પાસે; સોડે
ઠરાવ=કરાર; થયેલી વાત
અપાટાખંધ=દોડતો
અખરદાર=હોશિયાર
આઠ કલાકમાં ૧૫ મિ-
નટ બાકી=ખાતે વાગે.

સાર—૧) દુ:ખી પ્રાણીપર દયા રાખવી. ૨) જનાવરોને ફેળવવાથી તેઓ માણુપ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯.

રીતસર=નિયમસર
વારો=દાવ; વખત
તે.કાની=મસ્તીખોર
અસેડી=આધો કરી

માથું મારી=હિંમત રી
કાણી=હાથને વાળવાનો
વચક્ષો=આધો.
ઢીમણું=ઢીમ
છાતીવાળો=હિંગતવાન

પરચો=તરપત થયો
હડસેડી=વક્તો મારી
મેગલા=આધા; દૂર
અઝાડી=વળગાડી
પેટમરી=જોડાએ ટેટલા.

સાર—૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. ૨) ઇશ્વરે આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦.

અલીકા=વારસ થનાર
પાદશાહ=મુસલમાન
રાજા
કરબાર=રાજકચેરી

દેખાવડો=રવાળો
સુખો=સુખેદાર; સરદાર
નીમણુક=મેડવણુ
હુકમ=આજ્ઞા
ખાસ=જુદો; ખાનગી

શાહખંદો=પાદશાહનો
દીકરો
શાહખંદી=પાદશાહની
દીકરી.
ચીતરામણુ=ચિત્ર

પાંચમી ચોપડોનો "ડિક્શનરી શિક્ષક" ચાર આના. [૧૧]

તહેનાતમાં=ખીજમતમાં	આળખવાને લાધે	દીલ=મન
; હજુરમાં	મરજમાં આવે તેમ	દીલગીરી=નાખુશી
છોકરવાદી=નાદાની	ખોલનાર.	ઝોઝો=હકુમત
કારણ=સમય; મતલબ	અરજ=વિનંતી	નીમ્યો=નીમણક કરી
નામદાર=પ્રખ્યાત; ના-	ફરજ દો=અચ્ચા; છોકરો	કઠણહૈયાનો=દયા વગ-
મીચો	લાલ=વહાલ	રનો.
ફરમાવશો=હકુમ કરશો	અણા=ખુદા; પરમેશ્વર.	રદ કરવું=ફેરવી નાખવું
સમજુતી=સમજણ	ગુનો=વાંક; તકસીર	આરખ=અરખરતાનનો
મોઝે ચઢેશો=વધારે	માફ=ક્ષમા	રહેવાસી.

સાર—માણસની રીતબીત ઉપરથી તેના યુજુની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.	આસપાસ=આજુબાજુ.	ખાનાર=જનાવર
આંધળો=જેને બે આંખે	કોહલા=ફાડી ખાનારાં	ખોંખારો=અવાજ
દેખાય નહિ તે	જનવર.	આડે=અવળે
લંગડો=લુલો.	વાધ=ફાડી ખાનાર ચટા	દુવા=આશિષ; આશી-
ટેકાઢળીઆ=ખાદા ટેકરા	પટાવાળું જનવર	વાંદ
માળા=પક્ષીનાં ઘર.	વર=કુતરા જેવું ફાડી	ધોરી=મોટો; સરિયામ

સાર—ઝોઝ ખાંજને મદદ કરવી.

પાઠ ૨૨.	નદી=મીઠા પાણીનો રેલો	કુદકો=છલંગ;
પહાચો=ઝોળો	પર્વત અથવા સરો-	પૂલ=નદીપરથી જવાને
ભાગેળ=દરવાજો; દર-	વરમાંથી નીકળી દ-	ખાધેલો રરતો
વાળ પાસેનો ખજાર	ગતી જગમાં થઇ	ચાઠ=વસામો; આરામ
ભાગ=હરસો	ખાંજ નદી કે સમુ-	અદેખો=ખાંજનું સાઈ
પાર=કિનારો	દ્રને મળે છે તે	જોઇ ખળે ઝોલો,

૧૨] સુરત જિલ્લાનો “મૂળોળ શિક્ષક ત્રણ આના.

લોભી=લાલચું	પડાવું=પુચ્ચા; છીતવી	ગુમાવ્યું=ખોયું
તરાપ=કુદકા; છલંગ	દાનત બગાડી=પડાવી	તાકે=ધારે; વિચારે
ખોળ=શોષ; તપાસ	લેવાની હચ્છા કરી.	

સાર—લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.	વગેરેને એક જાતનો	ખામી=કસુર
ખરીદ ક્યું=વેચાતું	રાગ થાવ છે તે	છુટું મૂકી દીધું=છોડી
લીધું	દરકાર=પરવા	દીધું
સંદેહ=વહેમ; શક	ઠાવડું=ડાહું	અભાપો=અડકાયો
હડખવા=કુતરા કોઢલાં	ખચકું=ડાહું	બરોસો=વિશ્વાસ

સાર—આપણી આંખે ખરું દેખવા છતાં ખીજ પર બરોસો રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪	વિના=વગર	જાતી વસ્તુ લઇ
લખોટો=મંજો	સખ=શિક્ષા	લેવી તે
છાનોમાનો=ગુપ્ત્યુપ	ભૂલીશ=તોં સર્વ શ	ચોર=છાની રીતે ખીજ
બગાડયું=ખરાબ ક્યું	ચોરી=છાની રીતે ખી-	ની વસ્તુ લેનાર

સાર—ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫.	ધાવ=ધા	ખૂશતાં ને સમાતાં=પા-
કવિતાના અર્થ.	ભાળે=જુએ	શ્લીમાં આમ તેમ
કુહાડી=સાકડા ફાડવાનું	નીર=પાણી; જળ	ડાહ્યાં કરતા અને
હથિયાર	તાંહી=ત્યાં	તેની અંદર સમાઇ
ભાયડો=મરદ	નિહાળ્યું=જોયું	જતા.
શાણો=ડાહો	માંહી=અંદર; માં	સુધી=સાંભળી
બહાદુર=જોરવાર	ડર્થો=ખીધો	સાદ=અવાજ

મલા=દયાળુ	પાઠ ૨૬ મો.	કપરા=અપરા; સખત
દેવી માતા=દેવી	ભરપુર=ભરેલો	લાચાર=નાચાર; ધલાજ
વદે=ખેલે	પૈસેટકે ખાતી=ગરીબ;	વગરનો
માથું હલાવી=ડોકું	પૈસા વગરનો	મૂલ=પ્રિંમત
ધુણાવી; ના કહી	હાલત=દશા	મુકામે=ધેર
સંપત=દોલત	ખૂંટી ગયું=ગોળું થયું	હેયું ભરાઇ આવ્યું=
મહેર=મહેરબની; દયા	ખુશસુરત=દેખાવડો	રડવું આવ્યું
જગનાથ=જગનો ધણી;	હેત=પ્યાર	પંપાળનાં=હાથ ફેરવતાં
પરમેશ્વર	દેશાનર=પરદેશ	અરદાસ=ચાકરી
		પરવડે=ખોળે; પાલવે

સાર—દરેક માણસે પોતાના ધાળેલા પ્રાણીપર ધણેજ પ્યાર રાખવો અને જરાપણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭ મો.	લજબુ=શરમાવ્યું	વટાવી=એળંગી
ઝરા=પાણીનો વહેજો	શરીર=દીલ	વખોડતું=ધિકારતું
ભરાવ=દેખાવ	લલકારવું=લલકારથી	મોહી પડ્યું હતું=
આંખ=નજર	ખોલવું.	રાજ થયું હતું
નારાજ=નાખુશ	ચમકી=ચોંટી	હસાવી દીધું=દુઃખમાં
ખખડવું=હોઠ હલાવી	ખારધી=શિકારી	નાખ્યું
મનમાં ખોલવું	કેડો=પુંઠ	

સાર—કોઈપણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮ મો.	ખચકાં=ડાકાં	જગોએ ખેસી ધાટ
શિયાળ=શિયાળવા	રંગરેજ=રંગારો	ધડે તે જગા
શહેર=જેમાં જોખ ધ ને	જરદી=પીળો	ભટ્ટો=મોટો ચુલો
હારખંધ ધરો હોય	પાસ=અસર	ધગધગતા=ધણાજ ઉના
અને સારાં સારાં	આંગણે=પારણે	નકલ=ખીજતું જેમને
ખજારો હોય તે.	કોઠ=પેઢી; લુહાર જે	કરવું તે

૧૪] શ્રી ધર્મ ધોરણનો “મુખગચ્છિત શિક્ષક” સાર આના.

સાર—કોઈની ખોટી નકલ કરવી નહિ.

પાઠ ૨૬ મો.	મેળાપ=મુલાકાત.	ખપ=ખર; કામ
વરો=જમણાર; ન્યાત	ચડભડી=લડી	રંક=ગરીબ
ધી=તાવેલું માખણ	રડયું ખડયું=જવલ્યું	ભારેખમ=ભારખોજ-
ખીચર=ઐરીના ખાપતું	લેખવે=ગણે	વાળા
ધર	મોઢે ભાવે=ધણી કિં-	માન=આખર; ઇજ્જત
મણ=૪૦ શેર	મતદી	
ટાંકણે=ટાંકે; અવસરે.		

સાર—ભારેખમ થઈ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતાં બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવવું સારું છે, એમ કરવાથી જગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦ મો.	તરાપ=છલંગ	ડંકો=લડાઈનું વાજું; નોખત
કુંવર=રાજાનો છોકરો	ઠોકાવી=ઠોકડો મરાવી	નિશાન=ધ્વજ; વાવટા
આપકર્મી=આપની કમાઈ ખાનાર	સેના=લશ્કર	દુશ્મન=શત્રુ
આપકર્મી=પોતાની કમાઈ ખાનાર	ઉપરી=સરદાર	ફોજ=લશ્કર
રાજપાટ=રાજગાદી	હિંમત=હામ.	તકે=દાવ
તીર્થ=પવિત્ર જગો	લૂચું=અનાજ.	સરદારી=ઉપરીપણું
ધન=હોલત	ફતેહ=જીત	નાસભાગ=નાસાનાસ
ભાબી=માઈની વહુ	પ્રાર્થના=પરમેશ્વરના	કુંવરી=રાજાની છોકરી
વતન=પોતાની જન્મ-ભૂમિ	કાલાવાલા	બહાદુરી=હોશિયારી.
ઓર્થોતુ=એકદમ;	તડંગધુમ=ડંકો વગાડ-	વરમાળ=વરને કન્યા જે
	તા તેમાંથી નીકળતો	માળા પહેશવે છે તે
	અવાજ.	

સાર—જો તે પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી.

પાઠ ૩૧ મો.	તડુકતો તડુકનો=લઢ-	પુલાવી=મોડું કરી
દેડકો=ચોપણું પ્રાણી	કાતી ચાલ ચાલતો.	ખેટા=દીકરા
તથા જમીનપર રહે	ખખોચીકું=પાણી ભરા-	ખોલ=જાળદ.
નાર પ્રાણી.	વધો નાનો ખાડો	ખમત=જીદ; હઠ
ધાસચારો=ધાસ વગેરે	જીવ=પ્રાણી	ગળ=શક્તિ
તાળે ચયો=ખરાયો	ચઢાઉ=માછ વખાણુ કરે	ઉપરાંત=વધારે
લહેર=સપાટો	તેમ કૂલે એવી	

સાર—ગળ ઉપરાંત કામ કરે તો ખરે, નહિ તો માંદો થાય, માટે ગળ ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨ મો.	હુગડું; દોટી	જમ તેમ=ગમે તેમ
ભિખારી=બીખ માગનાર	ચાત=લાગત	ખેદરકાર=ખેપરવા; ગરજ
તળાવડી=નાનું તળાવ	મલમલ=એક જાતનું	વગરનો.
લપશી=ખસી; સગી	ઝીણું કપડું	રોગ=દરદ
ધ્રુજતો=કાંપતો; ચર-	બહારો=પસીના	કસ=કેંસ
ચરતો.	સાહુકાર=રૂપીઆ ધીર	જાતે=પોતે
ખાડી=એક જાતનું જાડું	ગ્રાનો ધધો કરનાર.	

સાર—કપડાં ખેડાં પહેરવાં નહિ, એટલુંજ નહિ પણ તે ગમે તેમ પહેરવાં નહિ.

પાઠ ૩૩ મો.	જડનો=સૂઝનો; માલમ	ગુડે પહેરવાનું ધરણું
ખાલચુ=હિંદુની ઉંચી	પડતો.	જોટવા=પગને અંકુડે
જાત	દેશાવર=પરદેશ	તથા તેની જોડેની
ગણેલા=અનુભવ મેળ-	દેરીતે=દ કાને	આંગળીએ પહેરવાનું
વેલા	સ્ત્રી=ઘેરી	રૂપાનું ધરણું.
સારો=લાયક	પગલાં પગનાં તળીઆ-	નિશાની=એધાની
ધધો રાજગાર=વેપાર	નો આધાર	વહેળો=નાની નહી
વણુજ	અંકુડીઆ=પગને અ-	

૧૬] સુરત જિલ્લાનો “ભુગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

શેલો=થીલા; પત્થર
ધોખી=લુગડાં ધોવાનો
ધધો કરનાર.

ધોખણુ=ધોખીની આવડો
રાજમારગ=મોટો રસ્તો
હુંકડું=પાસે; નજીક

છોક નજીક=ધણા પાસે
ખંતીલા=કાળજીવાળા
મેળબ્યા=પેદા કીધા

સાર—ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની
ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪ મો.

કવિતાના અર્થ.

મહીમા=મોટાઇ
જગપતિ=પરમેશ્વર;
જગતનો ધધી
જગ=દુનિયા
રચી=ખનાવી
રચના=ખનાવટ; જોડવણ
નવરંગી=તરેલ તરેલના
રંગના

તરુપાન=ઝાડનાં પાંદડાં

પાંડ=પહાડ

કરાડ=કરાડા; ગુફા

સિંધુ=ફરીઓ; સમુદ્ર

સરિતા=નદી.

ધાટ=પહાડ ઉપર ચઢવ

ઉતરવાનો રસ્તો;

ઓવારા

રણિઆમણી=શોભિતી

વાટ=રસ્તો

શીતળ=કડો

સાર=સારી

સૂર્ય=સુરજ

વરસાદ=મેઢ

ખૂલતાં=લટકતાં

મધુર=કાનને સારું લા-

ગે એવું; મીઠું

નાદ=અવાજ; સાદ

કળા=તેજ; અજવાળું

રંગ=શોભા

મેદાન=પ્રહી લાંખી

પહોળી જગા

તરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં

મર્દો=માં

આંખડી=આંખ

ચાવણું=ખાવાનું

સાથ=સાથે

કળા=હીકમત; યુક્તિ

કળી શકાય નહિ=સમજી

શકાય નહિ.

સરજી=પેદા કરી

સરજનહાર=પેદા કરનાર;

પરમેશ્વર

પાઠ ૩૫ મો.

કવિતાના અર્થ.

વિશાળ=મોટાં ડાળાં પાં-
ખડાં ખુબ ફેલાએલાં
હોય એવો.

છત્રેલ=છવાઇ રહેલી

તાંબુ=કપડાંનું ધર

તાડ=સૈથી ઉંચું ઝાડ.

કળ=કળાંનું ઝાડ

પહાવ=પાંદડાં

વતરપાત=ઝાડ, છોક

વેલા વગેરે

ધરી=પહેરી

રહોય=શોભે

કાચલ=કાળા રંગનું

મધુર રાગનું પક્ષી.

કલોલ=મળા; ખુશી

તીતર=તીણા રાગનું પક્ષી

વિશેષ=વધારે

મેશ=સરસ; સારી રીત.

કેસડો=આખરના

ફલનો રંગ

ધોળીને=પાણી નેવા

કરીને; હાથાવીને

કુવારા=પાણી ઉંચું

ઉરાડવા માટે બના-

વેશો ધાટ

નવરંગ=તરેલ તરેલના

રંગ

અપાર=પાણી

મેર=આંખાના ફૂલ

કાર=ખાણુ

ચાંદની=ચંદ્રમાનું અ-

બવાળું

પાઠ કુદ મો.

ટુકડો=નાનો ડુંગર

ઝોળો=પડછાયો.

પીઠ=વાંસો

પશ્ચિમ=આથમણી;

સુરજ ને દિશામાં

આથમે છે તે.

ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા

તરફ મોં કરી ઉભા

રહેતા નેપી તરફ

ડાળો હાથ આવે તે.

દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા

તરફ મોં કરી ઉભા

રહીએ તો જમણા

હાથ તરફ ને દિશા

આવે તે.

ધ્રુવ=ઉત્તર દિશામાં

આકાશમાં ને તારા

એકની એક જમા-

એ જીણો જમતો

રખાય છે તે. એ

તારાને ધ્રુવનો તારા

કહે છે.

સમાસ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા થી રીતે ઝોળખવી ? પડ-
છાયો સુરજથી કય દિશામાં હોય ? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં
ટુંકો પડછાયો કયારે હોય ? ઉત્તર દિશા થી રીતે જાણવી ?
હવાને દિશાએ શા શા ઉપરથી જાણી શકાય ? રાત્રે દિશા શા
ઉપરથી જાણી શકાય ? સામાસાથી દિશાઓ જાણાવો.

પાઠ કુદ મો.

બેસતું વરસ=હારતક

સદ ૧

હાકી=પંખાની હાથમાં

પકડવાની હાકડી

માપ=હારતર

મથાળે=ટોચે

કુટ=ખારડય; અડધો

અબ

લંખાણુ=લાંબાપણું

પહોળાઈ=પહોળાપણું

ઈય=તરફ; સવાઈ ને-

ટલી જમા.

મધ્યમાં=વચમાં

પગથીઈ=નાની ઝો-

સરી

યોર=થુવેરીઆ

કરા=ભોંત

સમાસ—નક્શામાં ઉત્તર દિશા કયાં હોય છે ? ઉત્તરની
સામેથી કય દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા થી રીતે ઝોળખવી ?
નિશાનનો નક્શો થી રીતે જાણવા ?

૧૮] સુરત શહેરનો ભૂગોળ શિક્ષક ત્રણ આના.

પાઠ ૩૮ મો.	ચાલતી માડી	ખેતર=અનાજ; ધાસ
ધોરી=સરિયામ	નિજાન=એધાણ.	પાકે છે તે જમા
આગગાડી=વરાળથી	સમજ=સમજણ; જ્ઞાન	જોતર=માથેને ચરવાની
		જમીન

સવાલ—રસ્તો ખતાવવાને ખેવડી લીટી શા માટે દોરવી ?
નદી કેળી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯ મો.	ગામ્રાં	પાર=કાંઠા; કિનારો
વમડામાં=ફળજડ જ-	ઢાળ=ઢોળાવ	પાળ=કોરણ
ગામ્રાં	દહેરં=દેવળ	ડાંગર=ભાત
ચોપડો=ઢોરને ચરવાની	કઠિ=કિનારો	મસ=ધણું
જમા; ચરો; ખીડ	ભાડું=કાંઠાપરની ખેડવા	ધજ્ઞાન=ઉત્તર અને પૂર્વ
આખાવાડી=આખાનાં	લાયક જગા	દિક્ષા વચ્ચેનો ખુણો
જાડ ધણાં હોય એ-	વહેણુ=રેલો	નજરે પડ્યા=દેખાયા
વી વાડી.		સુમમ=સહેલું
નિચાણુમાં=ઢળતી જ-	ચાલક=ચંચળ	

સવાલ—પવન કઈ દિક્ષા તરફ વાતો હતો તે જા ઉપરથી
કહું ? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું ? તળાવ કેને કહેવું ? નદીને
કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી
રીતે જણી શકાય ? નદી જા જા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે
અને તે કયા કયા ? કઈ કઈ દિક્ષાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦ મો.	ગામનો બંદોબસ્ત	ખાનોના પગારનો સિપાઈ
વાણું=રાતનું જમવાનું	રાખનાર પટેલ	મામલતદાર=તાલુકાનો
ગમ્યું=જોડવું	મધ=ખરાબ વાસ	ઉપરી અમલદાર; પ-
ચોરો=સરકારી ઉતારાનું	બંદોબસ્ત=જોડવણુ	ટેલ તલાટીનો ઉપરી
મકાન	ફવાલદાર=પટેલના તા-	ભરણું=પટેલ તલાટીએ
મુખી=ગામનો ઉપરી;		ખેડૂત પાસેથી સરકારી

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૫૧ આના. (૧૬)

માગતા રૂપિયા લઈ	મળીને થએલો તે	ટપાલી=કામળવહેંચનાર
એકાદ્ય હોય તે	તાલુકો=મુખ્ય કચેરીએ	મેરહાજર=હાજરનહિ તે
તલાટી=માથની વસુ-	કુંડી=રૂપિયા મળવાનો	મોદો=ખિમાર
લાત ઉધરાવનાર	કાગળ; મનીઓડર	દાકતર=અગ્રેજી દવા
રાવણીઓ=વરતણીઓ	માસ્તર સાહેબ=પોસ્ટ	બંધુનાર વેધ
તાલુકો=ધણી ગામ	માસ્તર	

સવાલ—ચોરા એટલે શું ? મુખી, તલાટી, ટપાલી, પોસ્ટ માસ્તર એ દરેકનાં કામ સમજાવા.

પાઠ ૪૧ મો.	કરવા તથા મોઢું	ઝાડીને=ઝપડીને
સોનેરી=સોનાના રંગ	ધોવું તે.	ખોરાક=ખાવાની ચીજો
જોવા; પીળો	ધ ધો=રોજગાર; વેપાર	તાજી=તરતની
અંગારા=સળગતા	ખેડુત=ખેતીનું કામ	લહેર=સપાટા
કોથલા	કરનાર	જન=માણસ
ચળકતો=ઝળકતો	હળ=જમીન ખેડવાનું	નમતો=આથમતો
દાતણપાણી=દાંત સાફ	ઓળંગ	ધોંધાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળોની કોરો કેવી જણાય છે ? અજવાળું સેમાંથી આવે છે ? સવાર થઈ ઝાંઝી જણાય ? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી શું શું કરે છે ? જોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ ? સાંજ પડી ક્યારે કહેવાય ? સુરજ ઊગતા પહેલાં અને આથમ્યા પછી ઘોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે ? (જ. ઝળઝળાઈ) સાંજના દેખાવની વાત કહે.

પાઠ ૪૨ મો.	જાલ છે.	ઝપાટો=સપાટો
વાતો=ફૂકતો	ટિકિટ=આગઝાડીમાં	તોફાન=પવનનું બહુ
નેરથી=ઝપથી	ખેસવાની ચિટ્ટી	જેરથી વાવું તે.
હરી જાલ છે=કંડી પડી	મુંબળાઈ=મુંબઈ	લથલી=ગળ્યડી; ફેરવાઈ

૨૦] પહેલા ધારણનો “મુખગણિત ચિકિત્સક” ૧૧૧ આના.

મુખમાંથી=અડમાંથી	ધસડી=ખેંચી	અકળામણ=ગભરામણ
ભરવાડ=ધેડાં બકરાં	ધાન્ય=અનાજ	વાદળાં=વરાળના જથ્થા
ચરાવનાર	વહાણો=મોટી હોડીઓ	

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે ? બધેજ હવા છે એ સાબિત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને કોને છે ? હવા ન હોય તો શું થાય ? પવન એટલે શું ? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે ? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય ? પવનથી થતા ફાયદા ઝેરફાયદા ગણાવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ, માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાક ૪૩ મો.

કંકડા=ટુકડા	નિર્દય=દયા વગરનો	તળીઈ=તીચેનો ભાગ
દુઃખ=વીટાંમણા	કંકણુ=સખત	જંતુ=ઝીણું જીવડાં
ચુરો=ભુકો	ગાંગડો=ગઠ્ઠો	વેહ=છિદ્ર; કાણું
કણુ=રજકણુ	ઝંખો=ચળકાટ વગરનો	થર=પડ
છુટા=જુદા	કોલ=કેલ	ચાંચવો=જમીન ખોદ-
અક્ષરો=હરફો; હરફો	કહેણી=કહેતી; હેવત	વાનું ઓઝર; તીકમ
પીગળતો=રસ થતો	જન્મ=પેદાસ	હકીકત=વાત
	દરીઓ=સાગર; સમુદ્ર	

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઈથી ભુકો થઈ શકે છે ? ચાક પોચો છે તેથી જા જા ઉપયોગમાં આવે છે ? ચાકને ભઠ્ઠીમાં નાખે તો શું બને છે ? ચુનો શું કામમાં આવે ? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ ? પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થોના નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી નહાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ. દ્રાવ્ય. ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસે છે ? જ. છિદ્રાળુ. ખીજ કયા કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે ?

છિદ્રાણુ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી ભય છે કે નહિ ? દેવતામાં ન પીગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. ઝોમળવું અને પીગળવું એમાં ફેર શું ? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શું થાય ? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાંગી ભય છે ? જ. ખરડ. ખરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો, ચાક શી રીતે બને છે ? જે પદાર્થો જ મીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થ કહેવાય ? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૪૪ મા.	કાતર=કાપવાનું ઝોભર	ઝેરી=ઝેરવાળો
દીપે છે=ધડે છે.	ચંચુ=શિરોધ	સિક્કા=ચલણી નાણું
પતરા=ધાતુને દીપીને	નાળચાં=નળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાક-
અથવા રસ કરીને લાં-	કચરોટ=મોટી ચાળી	વાની જમા
બા ચોડા બનાવે છે તે	ખાએલા=વળએલા	
ગાળીને=રસ કરીને	ખાટી=ખટાશવાળી	

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણુ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે ? સુધાર, છુદાર, કુંભાર, શેના ધાટ બનાવે છે ? તાંબુ ક્યાંથી નીકળે ? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? તાંબાના ગુણ કહો. તાંબાનાં ક્યાં ક્યાં વાસણુ બને છે ? તમારા ઘરમાં તાંબાનાં જે જે વાસણુ હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહે છે ? તેનો રંગ કેવો હોય છે ? તે ખાધામાં આવે તો શું થાય ? તાંબા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે ? તાંબાના વાસણુ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે ? કદાંબીના રંગ કેવો હોય છે ? તાંબાના કયા ચિક્કા બને છે ? ટંકશાળ એટલે શું ? તાંબાનો ઉપયોગ કઈ કઈ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે ?

પાઠ ૪૫ મા.	વગેરે કાઠવા માટે	ધનામ=પુણ કઈ આ-
ખાણુ=ખનીમાંથી ધાટ	ખોદેલાં ખાડો	પડું તે.

૨૨] બીજા ધોરણનો “મુખગચ્છિત શિક્ષક” બે આના

મેળવણી=એમ	તાસકા=ઢાકણાં	કલાધ=લાંખા સફેદ
ઝોગળીને=રસ થઇને	પવાલી=લાંબુ પીપ	રંગની ધાતુ
મળગરાં=મડવાં; જેના	હિરોધ=સાંકડા મોઢાનું	માંજેલાં=પસીને સાફ
વડે ખારણું ઉધડે	વાસણ, ચંપુ	કરેલાં
દેવાય તે.	કાટ=કીટ	સરતુ=સોંધું

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે ? ધાતુઓ ક્યાંથી નીકળે છે ? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય ? પિત્તળ શી રીતે બનાવે ? પિત્તળનો રંગ કેવો હોય છે ? જસતનો રંગ કેવો હોય છે ? તાંબુ ને પિત્તળ એમાં કંઈક કાણ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કંઈક ? પિત્તળનું શું શું બને છે ? તમારા ઘરમાં પિત્તળના વાસણ હોય તેના નામ દો. પિત્તળ ઉપર કાટ ચડે છે કે નહિ ? પિત્તળનાં વાસણને કલાધ કરાવવાનું કારણ શું ? તાંબુ અને પિત્તળ એમાં જલદી કાણ કટાય ? ઝાંખું કયું વહેલું પડે ? તાંબા અને પિત્તળ એમાં સરતું કયું ? પિત્તળ સરતું શા માટે ? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શું હશે ?

પાક ઝડ મો.	ઝીઝવો=એક જાતનું ધાસ	સ્તુનો કસ
ધાસનું બજાર=ધાસની	ચરાઉ=ચરનારા	દરો=એક જાતનું ધાસ;
પીક	મંજી=ધાસના ઢગલા	ધરો
ચરો=ચોપડા; ધાસ બે-	ગડી=ગાંઠ	જડ=મૂળ
ગવાની જગા; બીક	સુગંધ=સારી વાસ	ફરી ફરીને=વારે વારે
કુમળું=નરમ	મોચ=સુગંધીદાર ધાસ	ઉપલાણે=ઉપરના ભાગમાં
છાવામાં=ઢાંકવામાં	ખુબલી=ખબવાળવાથી	વાટ=રસ્તો
વણીને=વળ દઇને	ફેલા ચાય તે	ચમરી=છોડ ઉપરની
મુળીઆં=મૂળ	કુપેલ=માથામાં ધાસ-	પાંખડી
ધાર=અણી	વાતું તેલ	સુંવાળી=લીસી
કામ=ફરમ	અતાર=સુગંધીદાર વ-	વાસ=ચોક્કસ

બીજા ધૈર્ય માટે “અંકગણિતનાં મનોચત્ત” ૪ આના. [૨૩

સુપ્રકા=કાઠકવાને વાંસની	સાદડી=ચટાઇ	મુંબ=સરકટની પાંદડીને
ચીપ કે ધાસનું	પકા=કુદી	પલાળી કુટેલી તે
બનાવેલું ઝોળર	કુટીને=કુંદીને	ખાટલા=ટેળીઆ

સવાલ—જે એતરમાં દાબ ઊઝે તે એતર આ કારણથી નકામું થઇ જાય છે? દાબના મુળીઆ કેવાં હોય? એની પાંદડીની કોરકેવી હોય છે? કુમળું દાબ શું કામમાં આવે છે? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે? દાબ શું કામમાં આવે છે? ઝીંકવો શું કામમાં આવે છે ને કયાં ઊઝે છે? એનાં મુળીઆપર શું થાય છે? એ મડીને શું કહે છે? મોથ આ આ કામમાં આવે છે? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાંદડીવાળું જળ જેવું કયું ધાસ થાય છે? દરો કાઢી નોખવા છતાં ફરીયા કેમ હગી નીકળે છે? સરકટ ક્યાં થાય? સરકટ બનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ? નાહ આવવાનું કારણ શું? સરકટની સળીઓ સુકાયા પછી આ આ કામમાં આવે છે? એની પાંદડીને કુટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે? મુંબ આ કામમાં આવે છે? કયા કયા ધાસ ખાટલા બરવાના કામમાં આવે છે?

પાક ૪૭ મો.	વજેરે કાઢી ગએલો	ટેબરા=મીઠું મરચું
વાવવા=રેપવા	કચરો	નાખી જીવાર બાજરી-
સાંધા=સોટા	પૂરીને=નાખીને	ના કરેલા રોટલા
પરાળ=ભાતનું ધાસ	બીલ=વગડામાં રહેનાર	ખસલી=એક જાતનું
ગાંઠ=ગડી (વગરની	જાત	ધાસ
સળંગ=આખી; સાંધા	નામલી=આવટો	કડખ=જીવારનો સુકો
પેર=પેરીકું	સામે=એક જાતના	સઠિ
ગુચ્છો=ગુચ્છ; બયો	ધાસનું બી	રાતડીઓ=રાતી જીવાર
નજર કરો=ધ્યાન આવો	થેક=ચીકા કે કુંભાનાં	બીક=ધાસ હાવવાના
બી=બીયાં	મૂળની ગાંઠો	બખીન; ચરો
ખાટર=ધાસ કાચુ		

સવાલ—આબરી, જુવાર અને ડંગરના છોડનો ધાસની સાથે મુકાબલો કરો. આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે ? ધાસનું ખી નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું ? મહીકાંઠા ક્યાં આવે ? મહીકાંઠાના બીલ લોકો કયું કયું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮ મો.

સખત=અહુ
એક સામટું=સાથે લાગુ
ભાણુ=સુરજ
દણુ=જુવાર અડધ વગેરે
કોઠ=દોરખાંધવાની જગા
નીરૂં છે=નાખું છું
છાશ=દહીમાં પાણી ના
ખીવલોવી ખનાવે છે તે
કૌવત=જેર
અવડું=હળનાં નીચેનાં
ભાગમાં કોશની સાથે
અણીવાળું લાકડું
હોય છે તે

આળસુ=સુરત
સેડ=હળમાંની વચ્ચમી
લાખો સોટા
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી
પાડેલા આડા ઉભા
લિસોટા
હળપુણી=હળમાં લોઢાની
કોશ હોય છે તે
ધુસરી=ખજની ખાંધ
રહે છે તે લાકડું
છડો=હળને છોડે પકડ-
વાને ખીલી જેવું
હોય છે તે; હલેડી

કવિતાના અર્થ.

તાત=ખાપ
નીપખવે=પકવે
અન=અનાજ
ધરે=પેહેરે
સહે=ખમે; વેઠો
લઢું=જખરો
ઉતમ=સારી
પર=પારકો
ઉપકારી=આભારી
દીએ=આપે
શીખ=શિખામણ
ખંત=કાળજી

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે ખાપ છોડરાતું પોપણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોપણ કરે છે માટે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાતું કારણ એ કે એ ધર્મી સ્વતંત્ર છે, અનાજ જેવી જીવવાને જરૂરની ધણી કામની વસ્તુ તે નીપખવે છે માટે.

હળની હકીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને તુંગું અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે. સેડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને તુંગાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે. તુંગું વચમાંથી જડું નીચેથી અણીદાર અને ઉપરથી પાલળું હોય છે. જાડા ભાગમાં સેડનો છોડો બાંધે છે. તુંગામાં હળપુણી, અવડું અને કસખાળો હોય છે. હળપુણી લોઢાની

હોય છે, ને તે નીચેને છેડે મવડાની ઉપર રહે છે. ચવડું પણ અણી-દાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સેડને ખીન્ને છેડે ખીન્નો હોય છે તેને સગન (સંબંધીઓ) કહે છે, તેને ધુસરું બાધે છે. ધુસરું બળદની બાધ પર મૂકે છે; ધુસરું બળદની બાધેથી ખસી ન જાય માટે ધુસરાને બંને છેડે લાકડાની સમેલ હોય છે તે બળદની ડોકે જોતરથી બાધે છે. હળપુણી છેડેથી અણીદાર હોય છે. તેનાથી જમીન ખેડાય છે. હળપુણી જલદી ધસાઈ કે ભાગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠીમાં આવે એવો લાકડાનો જોળ કઠડો ખેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે. હળ લાંકતી વખત ખેડૂત છડા પર ભાર દે છે તથા હળપુણી ભોયમાં ઉતરે છે, એથી જમીન ખોદાઈને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે.

સવાલ—હળનું ડ્રોઈંગ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખો.
હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

પાઠ ૪૬ મા.	લીલાંછમ=પણાંજ લીલાં	બરડીને=ભચરડીને
પાળ=કોરણ	ધર=કુમળા છોડ	
	ઝીલવો=ખમવો	છોડા=જોતરાં

સવાલ—ડાંગર થી રીતે વાવે છે ? ધર એટલે શું ? ડાંગર ક્યારડામાં શા માટે રોપે ? ડાંગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે ? ડાંગર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખા થાય ?

પાઠ ૫૦ મા.	વેંત=મિલ્લસ	ડુકર=શુક
કોલુ=સેરડીનો રસ	આંખ=કળી	શિયાળવાં=શિયાળ
ઠાઢવાનો સાચો	પીત=પાણીથી ચતું ને	સંભાળ=તપાસ
પડછા=પાંતરાં; ચમરી	કરસણુ શાક વગેરે	પાકટ=પાકી
રસ=કસ	તરકારી=શાક	તાવડો=ત્રોટો પેણો
સંબંધી=વિધે; ખાખત	માસ=મહીના	છારી=પક
પેર=મહેરી		

સવાલ—સેરડી થી રીતે રોપે છે ? સેરડીની આંખ ખતાવે,

૨૬] બાળવર્ત્તો “મુખગચ્છિત ચિક્ષક” દોઠ આનો.

કાણું જોટલે શું ? કાણું શેનું બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો જાળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૫૧ મો.
રસોષ્ટ=રંધવાનું કામ
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક
વઢવા=જઢવા
ધીમા=જાંત

ઉબળો=સફેદ
ભાવ=હોંસ
સારા=સાળ
બોટ=ખાટો
કણુક=બોટમાં પાણી
નાંખી બોંદા જેવું

કરે છે તે
બેર=જકિત
નકામો=ફેગટ
દિસાળ=મણ્ણતરી
ઉપયોગના=બરરના
પૈસાદાર=પૈસાવાળા

સવાલ— માંદા અને દાંત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? જાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે ? ધઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ધઉં કેમ ખાતાં નથી ?

પાઠ ૫૨ મો.
મધપુડો=મધમાખીઓ
બનાવેલો પુડો
લટકતો=ટિંગતો
વાધરી=ચિકારી
કામળો=ઊનનું લુગડું
ધુણી=ધુમાતો દેવતા
સળગતા છાણાં વગેરે
ધરખાર વગરનાં રખડતા
પારકા=પરાયો; ખીજનો
ચીજ=વરતુ

ધન્ધા=મરજી
નર=પુરુષ
છ પુણ્યાવાળાં=છ પુ-
ણ્યાના આકારના
જન્મ=જન્મગાની
રક્ષણુ=અચાવ
ડંખ=ચટકો
પેસવા=દાખલ થવા
દયા=રહેમ
કવિતાના અર્થ,
કુમર=કસબ; કારીગરી

નિજાળ=ટોકાણું
મનોહર=મોહ પમાડનાર
રચે=બનાવે
તઢાળ=તરત
ચુસી=સોષી
સરે=ચાવ
મુણ=કાચદો; લાભ
તમામ=અધુ
તળે=છોડી દે
હથોળી=મહેનત
પંકાય=વખણાય

સવાલ—મધપુડો કાણુ બાંધે છે અને તે ક્યાં ક્યાં બાંધે છે ? મધ ક્યાંથી લાવે છે ? મીણુ શેમાંથી બનાવે છે ? મધપુડામાં કેટલી જાતના માખીઓ હોય છે અને તે કઈ કઈ ? રાણીનું કામ શું છે ? મધ-

પાંચમી ચાપડોનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” આર આના. [૨૭]

પુઠાનાં ખાનાં કેટલા પ્રજાવાલા હોય છે ? ખાનાં કેટલી ભતનાં હોય છે ? ઇંડાં કયાં ખાનામાં મૂકે છે ? અને તે કોણ મૂકે છે ? મોટા ખાનામાં કયાં ઇંડાં મૂકવામાં આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શો ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમાં શો ફેર હોય છે ? નર ને મારી નાખવાનું કારણ શું ? મધ અને મીઠુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિખામણ લેવી ?

પાઠ પઠ મે.	નખળું=કમળોર	ખીકણુ=ખીએ એવો
શેખ=મુસલમાનની એક જાત	જોડાએલાં=સંધાએલાં	ધસીને દોડે છે=દુભલો કરે છે
ખતક=પાણીવાળી જગામાં રહેનાર પક્ષી	દાઢ=ભેવડા દાંત	માંજર=કલગી
પીછા=પીછાં	અણીદાર=તીણા	દીપે છે=શોભે છે
ચીકટ=ચિકાસ	મળી જાય છે=ઉતારી દે છે	ખોતરવાની=ખોદવાની
ભિંજળતું=પલળતું	જળવે=સાચવે; સંભાળે	વહાણુંવાય=સવાર ચામ
	ઢાંકી=છુપાવી	

સવાલ—ખતક કેવી જગામાં રહે છે ? ખતકનું શરીર કેમ ભિંજળતું નથી ? ખતક શું ખાય છે ? ખતકની ચાંચ કેવી હોય છે ? ખતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ ઊડી શકતી નથી ? ખતકને કેટલા પગ હોય છે ? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય અને ક્યાં હોય છે ? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને ખતક શા માટે ચાલી શકે છે ? ખતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી ? મરધા અને ખતકની ચાંચમાં ફેર શું ? મરધા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી ? મરધી છે કે મરધો તે કી રીતે જાળખી શકાય ? મરધા શા માટે પાતળા હશે ? મરધા કોણ પાળે છે ? મરધો ક્યારે ક્યારે બોલે છે ને શું બોલે છે ?

જ્વાર—મરધો બોલે છે તે પરથી સ્ત્રીને ને બપોર સમજાય છે,

૨૮] બીજી ચાપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

પાઠ ૫૪ એ.	માળો=પક્ષીનું ઘર	લગી=સુધી
કાખરી=કાખર ચીતરી	પ્રુણુખોચર=પ્રુણુખાં	રઝળીને=રખડીને
૩=કપાસમાંથી કપા-	દરેક ફેરે=દરેક વખતે	ફાયદો=ગુણુ
સીઆ કાઢી લીધા	જુરા=આસમાની	વીણીવીણીને=શાધી
પછી જે રહે છે તે		શાધીને
તણખલાં=તરણાં	ટપકાં=છાંટ	બો=ખીક; ડર

સવાલ—ચઢલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચઢલીની ચાંચ કેવી હોય છે ? ચઢલી કેવા કેવા રંગની હોય છે ? ચઢલીને એક એક પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને તે કેવી રીતે હોય છે ચઢલી ક્યાં રહે છે ? માળા શેનાં બનાવે છે ? ચઢલી વઃસમાં કેટલાં વાર ઇંડા મૂકે છે ? બચ્ચાને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે ? ચઢલી શું શું ખાય છે ? ચઢલી દરેક ફેરે કેટ કેટલાં ઇંડાં મૂકે છે ? ઇંડાંનો રંગ કેવો હોય છે ? ચઢલી ખેડુતને શેા ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચઢલીને કોની કોની ખીક હોય છે ; ચઢલી ને ચઢલો ઝાળખવાની નિશાની શું ?

પાઠ ૫૫ એ.	ચપટા=ખેડેલા	બહુ ચાહનાર
દેખાવ=શોભા	જુસું=થુલું	ધણી=માલિક
ગરદન=ખેાચી	દાણા=અનાજ	પ્રીતિ=હેત; પ્યાર.
કેશવાળી=ઘોડાની ગર-	ગજલ=મુસાફરી; અંતર	શરત=હોડ; હા; જીત
દન પરના વાળ	પાણીદાર=જોરવાળી;	ટટી=કામડાની વાડ
નજર=સંગીન	ઝકપથી દોડનાર	કુદાવે=ફલંગ મરાવે
સપાટ=સરખી	ઝરખી=ઝરખરતાની	જન=આમડાનું પલાણુ
લગામ=દોર	નીમકદલાલ=ખાસ તેનું	સવારી કરે છે=ખસી
તીણા=ધારવાળા	બહુ કરનાર, ધણીનું	મુસાફરી કરે છે

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે ? કેશવાળી કોને કોને હોય છે ? ઘોડો સપાટ ભૂમીનપર સપાટાંખે દોડી શકે- ના? કોરું શું ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગામ ક્યાં બાંધે છે

ત્રીજી ચોપડીનો "હક્ટથન ચિક્ક" ત્રણ આના. [૨૬

કયા દાંત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે ? ઘોડો શું શું ખાય છે ? નાળ જા માટે જડાવે ? ઘોડાનો રંગ કેવો હોય છે ? ઘોડાની કંઈ કંઈ જાતો છે ? ઘોડામાં કયા કયા ગુણ છે ? ઘોડો જા જા ઉપયોગમાં આવે છે ? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

શૈક=સાકુકાર

નાળખંધ=નાળ જડનાર

ખરી=જનાવરના પગના

તળીઆનું ઢાકું

ફેર=તફાવત

ઝૂમખો=જથો

ખોંખારે=હજીહજી

ભૂકવું=ગધેડાનું ખોલવું

અડીઅલ=અડીઅય

એવું; જીદી; હઠીલું.

ઠોક=અક્કલ વગરનો

નવાધ=અચરતી

મહેનતુ=મહેનત કરે

એવું

ધીરજવાળું=દુઃખ ખ-

મનાર.

કલાગર=કલા પ્રમાણે

ચાલનાર

દુડું=નાનો ઘોડો

ખચ્ચર=ગધેડી ને ઘોડા-

ના સંગમથી પેદા

થએલો તે

વાળ=નિમાળા

ઘોડો, ખચ્ચર અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણે બે આંખ, બે કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ પુછડું; અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણેનું મોં લાંબું હોય છે ત્રણેના શરીરપર ટુંકા વાળ છે; પમને તળીએ ગાળ દાખડા છે. ઘોડો અને ખચ્ચરના ડોકપર કેશવાળા હોય છે. ઘોડો અને ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આપે પુછડે હોય છે, ખચ્ચર ને ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચ્ચર મોટું, ને ખચ્ચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

પાઠ પઠ મો.

જોડળગાય=પરમેશ્વરની ગાય.

વાનાં=વસ્તુ

ધડ=મોટીથી પગ સુ-

ધીનો બધો ભાગ

ડોકું=ધડની ઉપરનો

ભાગ

તાળવું=મોંઢાની અંદર

નો ઉપલો ભાગ

ભવાં=ભર; આંખ ઉ-

પરના કમાનદાર વાળ

પોપચું=આંખનું ઢાંકણ

ખાળે છે=અક્કાવે છે

છેડો=નાકું

મૂળ=શરૂઆત.

ગળું=ખોટીની પછવા-

ડેનો ભાગ.

વચ્ચે ગાલે=વચ્ચેવચ્ચે

કેડ=કમર.

લીંચણ=ધુંટણ

૩૦] બીજા ધૈર્ય માટે “અંકગણિતનાં મનોચત્ર” ચાર આના.

શરીર વિષે—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ, ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું, (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે. તે પર વાળ હોય છે) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું. મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવું છે. ગાલ, ગળું, ખોચી, દાઢી અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, કુંડી, પેદું, કેડ, વાંસો, બે પગ, જાંઘ, ઢીંચણ, નળો, પાટલી, તળાઉં, એડા, અને ધુટી છે.

પાઠ પદ મો.	રીકર=ચીંતા	ગુન=સમજ
આકાર=માટ	ધબાકો=અવાજ	

સવાલ—ઈંદ્રિયો કોને કહેવી? ઈંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઈ કઈ? આંખ, કાન, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો, આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. ભાર ને હલકું; પોચું ને કઠણ; લીસું ને ખરખચકું; ટાઢું ને ઉનું; અને આકાર. કાન, નાક અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ગુણ જાણાય? નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો, જીભે વડે સ્વાદ.

પાઠ પદ મો.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	ઝાંખા=તેજ વગરનાં	મળીનો રંગ=કાળો રંગ
ધુટી=રજ	સેલા=દોપટ	વ્રતા=વધારે
મૂળરંગ=લાલ પીળો	સાદ્ગો=ખામડીને પહેર-	ખુલતા=ખેલાર પડતા

સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે? મૂળ રંગ ગણાવો. કીર-મજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે? કેસરીઓ રંગ શી રીતે બનાવવો? કેસરીઓ રંગ કહેવાનું કારણ શું? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને કત્થાઈ રંગ શી રીતે બનાવવો? ઘોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને? ઝાંખો જુરો રંગ શી રીતે બને? ખુલ્લો વાદળી રંગ બનાવો. ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે?

પહેરો ચાપડીનો “ડિક્ટેશન ચિત્રક” અડી આના, [૩૧

પાઠ ૬૦ મો.	છીંટ=તરફવાળું કપડું	મરજ સારે છે=કામ કરે છે
ઉપાડો=નાગો; લુગડાં	જંગલી=સમજણ વગરના	ભીંમડાં=જાડાં પડ
પહેરો વગરનો	છાલ=છોડું	જમદારી=ગ્રીષ્મ યુદ્ધ
કાંતીને=તાર કાઢીને	રંગદાર=રંગવાળા	દાર લુગડું
મથે છે=મનાવે છે	દાંકણ=કવર	બારનો=સુતરાઉ કપડું
દાંથીવાળીઓ=કાપ-ડીઓ;	શ્વાંડી=ગ્રીષ્મા વાળ	ખાડી=દોડી

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો ? જીન જોડે શું ? જીનનું કયું કયું કાપડ બને ? ઘેરાને ટાઢ કેમ વાતો નથી ? જીન સિવાય બીજાં શેનાં લુગડાં બને છે ? ૩ ક્યાં ચાપ છે ? ૩૫ લુગડાં શી રીતે બને ? ૩૫ ક્યાં ક્યાં લુગડાં ચાપ છે ? જંગલી બોકો જીન અને ૩૫ લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે છે ? ૫૫ પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

કવિતાની સમજૂતી.

કવિતા ૧. પાઠ ૨. સવારના પહેરમાં શું શું

બને છે તેની હકીકત.

હે ! મારા વઢાલા દીકરા તું જાણ. જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. રાત પુસી થઇ ને સવાર પડી, પૂર્વ દિશામાં સૂરજ ઊગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું; તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે અને જાંઠ પાંદડાં હાલે છે. માટે હે ! મારા વઢાલા દીકરા તું જાણ. જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. (૧) મરખા કુકરકુક કરે છે અને કામડા કા કા કરે છે; શાબિતાં મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે. (૨ક) (૨) સૂરજના ઊગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝાંખું પડ્યું, અને તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી. તેથી મોર બોકો અંખવાઇ બચા અને સંતાઇ જવાને માટે ગલીકુંચી શોધે છે. (૨ક ૩) જમત ધમરડું ધ્યાન ધરે છે, અને ગવૈયાઓ ગાયન ગાય છે; ઉદાર માણસો ધણું દાન આપે છે અને મુલ્કાંજી નિમાજ પઢવાને માટે ધૂમ પાડે છે. (૨ક ૪) સૂરજ ઊગ્યો તેથી

૩૨૧ ચોથી ચોપડીને "ડિક્ટેશન શિક્ષક" ચાર આના.

રાતનું અંધારું જતું રહ્યું; બમરો શું શું અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાંખડીઓ ખીલી છે. (ટક. ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મનસાગર કે જેમ જેમ દેવસ ચઢતો જાય છે તેમ તેમ માણસા ધધે વળગવાને માટે હેંસિલા બને છે. પક્ષીઓ આદાશમાં દોડે છે, અને ઢારો ચારો શોધે છે. (ટક. ૬) ઝાડ, વેલા, ફળ, અને ફુલ, જીલ વગર એટલે નિયમસર ખીલે છે; ધણું પક્ષીઓ એકઠા થઈને તાળું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટક. ૭) હે બાપ! તું ખુશી થઈને પરમેશ્વરનું નામ દઈને બિઠ અને મન દઈને પાઠ વાંચ. એમ મા પોતાના છોકરાને કહે છે. (ટક. ૮)

કવિતા ૨. પાઠ ૫ મા. સોજત તેવી અસર.

જેને જેવી સોજત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોજત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોજત તેના જેવાંજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોજત તેવીજ જગાએ તે જઈને ઉભો રહેશે. (૨) સારી સોજતથી સારો થશે, અને નકારી સોજતથી નકારો થશે: સારા મહેતાજીની સોજતથી વિદ્યા બણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાલા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય (૩)

કવિતા ૩. પાઠ ૧૦. ફરી ફરીને સારું કામ કરવા બાબત. કરોળીઓ જળ અનાવતાં બોયપર પડી જાય છે, ત્યારે મહારામ છે અને વમર તૂટેલા. (આખા) તાર ઉપર ચઢવાને માટે (ફરીથી) જાય છે. (૧) તેણે (કરોળીઓ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કાષ્ટ ઉપાયમાં ફાળ્યો નાહ. (૨) એવી રીતે (પડતો અને ચઢતો) ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડયે રહ્યો તોમણ તેમાં ફાળ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. (૩) હિંમત રાખીને હથગંજી તે છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડયે રહ્યો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નહીં જળામાં જઈ પહોંચ્યો. (૪) જે કરોળીઓ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો ૫મ તળે છુદાઈને વમર મોતે મરી જત. (૫)

એ પ્રમાણે (કરોળીઆની પેઠે) જે માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આજસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મેળવે.

સાર—સારું કામ ફરી ફરીને હમંગથી કરવું.

કવિતા ૪ થી પાઠ ૧૫ માં. હળીમળીને રહેવા વિષે.

આપણે જાને જણુ બાપ અને એન મળી સંપીને (હળીમળીને) રમીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે, પણ જે લડીએ કે કળુએ કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આળસ ઓછી થાય, અને લોકો નકારે. (૧) હે ! જેરાવર બાપ પરમેશ્વર તું અમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની ખુદ્દિ આપ) જેથી કરીને અમારા દહાડા સુખમાં જાય અને કોઇ દિવસ જરાપણુ કંઠાસ થાય નહિ. (૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય અને કોઇ દિવસ કોઇ લડે કે રડે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય તો મા ઘણી ખુશી થાય. (૩) સાર—બાપએન સાથે સંપસંપીને ચાલવું.

કવિતા ૫મી. પાઠ ૧૭માં. વગર વિચાર્યું ન કરવા વિષે.

જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દીલગીર થાય છે; જુઓ એવાં (વગર વિચારનાં) કામ કરવાથી ઘણાના જીવ જાય છે. (મરી જાય છે.) (૧) સાર—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

કવિતા ૬ ટૂંકી પાઠ ૨૫ માં. કુહાડી.

નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઇ જેરાવર ડાહ્યો મરદ બન્યો તે જે કંઈ ચીજ જુએ તે ધા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાકરે તળાવપર ગયો. (૧) ત્યાં (તળાવમાં) માછલાંએ જરા પાણી હસાવ્યું, તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઈક જોયું, એટલે છોકરો મનમાં ખીંચો, તેથી કુહાડી પાણીમાં પડી ગઇ, તે વખતે તે

બહુ ઘાંટા પાકીને રડ્યો. (૨) હંમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડાલ્યાં કરતાં અને સમાધિ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને (પાણી ઉપર) આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી છે, પણ છોકરો કહે છે કે હે! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) ખીજી વખત સોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી ત્યારે માથું ધુણાવી (ના કહીને) છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી, મને તો મારી કુહાડી ઘણી ગમે છે. માટે હે! દયાળુ માણ, તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે બોલ્યાં (છોકરાને કહ્યું) કે તને સુખ અને દોલત મળજે, ને પરમેશ્વરની મહેરબાની થજે. સાર—સાચું બોલવું.

કવિતા ૭ મી. પાઠ ૩૩ મો. પરમેશ્વરની મોટાઈ.

જગતના બનાવનાર (પરમેશ્વરે) આ દુનિયામાં ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે. તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા એમ ઘણી જાતના જીવો બનાવ્યાં છે. (૧) તરેહવાર રંગના ખીલતા ફૂલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં તથા પક્ષીની પાંખો તેણે બનાવ્યાં છે. (૨) વળી પરમેશ્વરે મોટા મોટા પહાડો, બેખડો, દરીઆ, નદી, એવારા અથવા પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભિતી બનાવટ બનાવી છે. (૩) શિઆળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે. અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નક્કી થયે પડે છે. (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે. ઝાડો પર ફળો લટકતાં દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો

શ્રી ધીરજીનો “મુખગાણત શિક્ષક” ચાર આના. [૩૫

રંગ શાંભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ મોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે, વળી પાણીમાંના વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે ! (૭) હે પરમેશ્વર, તેં જોવાને માટે આંખ આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યાં છે, અને મોલવાને માટે જીભ આપી એ સાચું કયું છે. (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખાવાનો ખોરાક આપીને આપણાપર બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હે ! પેદા કરનાર (પરમેશ્વર) તેં જે જીવિત કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર—પરમેશ્વરે માણસ જાતના સુખને માટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, તેનો પાડ વાળવા માટે દરેકને તેની બકિત કરવી.

કવિતા ૮મી. પાઠ ઉપમે. પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુ)માં
શું શું બને છે તેની હકીકત.

મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની ! એકું દેખાય છે, તંબુપર જેમ ધન વાવટા ફરકતા હોય તેમ કેળ, નાળિયેરી અને તાડનાં ઝાડ ધજને વાવટા જેવાં જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીનપર પડે છે, પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે તેથી ઝાડ શાંભિતો દેખાય છે. (૨) વસંત ઋતુમાં જીનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં પુટી નીકળે છે. કાચલ મધુર જીલ્લો બોલે છે; તીતર, કચુતર અને બીજાં ધણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસુડાંના ફૂલનો (કેસુડો) રંગ ધોળાને હોળી રમે છે, એટલે રંગની એક બીજ પર પીચકારી મારે છે, બાગમાં પુખ્તારા ઉડાડે છે. અને બગરો તથા ચોકમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો

૩૬] બાળવર્ષનો “મુખગણિત શિક્ષક” હોઠ આનો.

છંટકાવ કરે છે. (૪) બમરાઓ યું યું અવાજ કરે છે. અને ઝાડો પર ધણી તરેહવાર રંગો દેખાય છે; આંખા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચેતરફ ચાંદની શોભી રહી છે. (૫) માણસો લહેજતથી (ખુશીથી) શીખંડ ખાય છે. અને ઠંડુ પાણી પીએ છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી રહે છે. પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે.

કવિતા ૯ મી.

પાઠ ૪૭ મો.

ખેડુત વિષે.

અરે ! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગતનો બાપ ગણાયો છે. કારણ કે તું ખેતી કરે છે તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે. આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તું જ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, ફળ, ફૂલ, ધાસ અને અનાજ પકવે છે; તોજ બધાં પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદ ને તડકા વેઠે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે. તેથી તું શરીરે જખરો બને છે અને હંમેશાં સંતોષથી ફરે છે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી ક્ષિપ્તામણુ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો તો જખરા, સંતોષી અને પારકાનું બલું કરનારા થશો. (૪) કહેવત છે કે “ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વ્યાપાર, નફકૃટ નોકરી, નિદાન બીજ, એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ.”

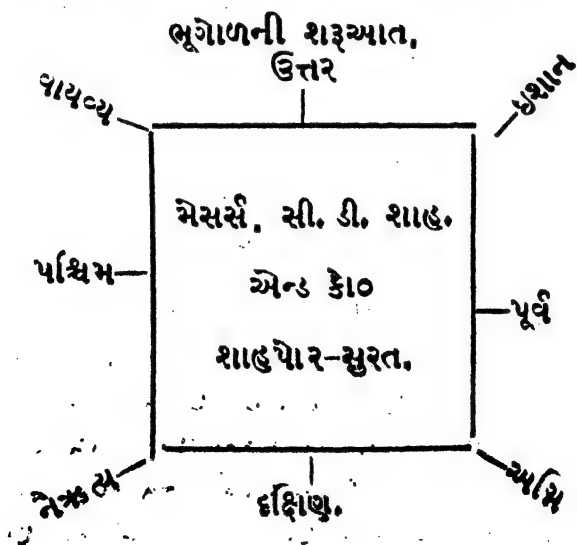
કવિતા ૧૦ મી.

પાઠ ૫૩ મો.

મધમાખી.

હે ! મધમાખી, તું મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના

ખાનાં જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ.)
મનને મોહ પમાડે એવો મધપ્રુડો બનાવે છે. અને તરતજ તેમાં રસ
મૂકે છે. (૧) મીઠું મધ ચૂંચી લાઇને તું મીણુ બનાવે છે, તેથી
(મધ અને મીણુથી) ઘણું કામ થાય છે અને તે ઘણોજ ફાયદો
કરે છે. (૨) તું નાતું સરખું જીવડું છે, પણ મોટું ઉપયોગી કામ
કરતું જણાય છે. વળી તું ડાહી ને ચોકખી દેખાય છે, તેથી તારું
જોઈને બધાં ડાહ્યા માણસો આજસ છોડી દે છે. (૩) કીડી, કરો-
ળીઆ અને મકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ
તુંજ વખણાય છે. મતલબ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે
મહેનત કરે છે. સાર—માણસે ઉદ્યોગી અને હુન્નરી થવું.

૩૮] બીજી ચાપડીને “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

દિશા—(સ. ૧) દિશા કેટલી છે? ઉ. ચાર. (સ. ૨) દિશાનાં નામ દો. ઉ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો? ઉ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજ ઉપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો જે દિશામાં સુરજ જાય તે પૂર્વ; આથમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મોં કરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફની ઉત્તર અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ (સ. ૫) સુરજ બીજાકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો? ઉ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. ઉ. ધ્રુવનો તારો હંમેશા ઉત્તર દિશામાં જાય છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથ પર પૂર્વ ને ડાબા હાથ પર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે બીજું સાધન છે? ઉ. હોકાયંત્ર. (સ. ૮) હોકાયંત્ર ઉપરથી કઈ દિશા જાણી શકાય? ઉ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશાં ઉત્તર દિશા પર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો? ઉ. ફલાણી જગાથી ફલાણી જગો કઈ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી? ઉ. નકશા સામું મોં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર; યગ તરફની દક્ષિણ; જમણા હાથ તરફથી પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂર્યના-ચંદ્રનાં નકશાની દિશા બતાવી છે.

ખુણા—(પ્ર. ૧) ખુણા કેટલા છે? ઉ. ચાર. (પ્ર. ૨) ખુણા નાં નામ બોલો. ઉ. અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (પ્ર. ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો. ઉ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

રાજકીય ભૂગોળ.

મહેસુલી ખાતું—(પ્ર. ૧) મહેસુલીખાતું શું કામ કરે છે ?

ઉ. જમીનની મહેસુલ ઉધરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (પ્ર. ૨) ગામની મહેસુલ ઉધરાવનારને શું કહે છે ? ઉ. તલાટી. (પ્ર. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ હોય છે ? ઉ. મુખી. (પ્ર. ૪) તલાટી ને મુખીના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મામલતદાર. (પ્ર. ૫) મામલતદાર માજિસ્ટ્રેટ કયારે કહેવાય ? ? ઉ. ઇન્સાફતું કામ કરે ત્યારે. (પ્ર. ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર કે ડેપુટી કલેક્ટર. (પ્ર. ૭) આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અને ડેપુટી કલેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. કલેક્ટર. (પ્ર. ૮) કલેક્ટર શું કામ કરે છે ? ઉ. મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ, ઇરિગેશન, આંધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે. (પ્ર. ૯) કલેક્ટર ઇન્સાફતું કામ કરે છે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? ઉ. ડિસ્ટ્રીક્ટ માજિસ્ટ્રેટ. (પ્ર. ૧૦) કલેક્ટરને પોલિટિકલ એજન્ટ કયારે કહે છે ? ઉ. જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબંધી રાજકાજપર દેખરેખ રાખવાતું કામ કરે તે ત્યારે.

પોલિસ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોલિસખાતું શું કામ કરે છે ?

ઉ. ભોકાના જનમાલતું રક્ષણ કરે છે. (પ્ર. ૨) ગામડામાં પોલિસ અધિકારી કોણ છે ? ઉ. પોલિસ પટેલ મુખી. (પ્ર. ૩) તાલુકાના પોલિસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. ફોજદાર. (પ્ર. ૪) ફોજદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૫) ફોજદાર અને ડિસ્ટ્રીક્ટ પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. પોલિસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ.

૪૦] બીજી ચાપદાનો “ડિક્લેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

દિવાની ખાતું—(પ્ર. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. લેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે. (પ્ર. ૨) જહોરના રૂ. ૫૦૦)ની અંદરના લેણદેણનો ઇન્સાફ કરનારી ક્ષમ કોર્ટ છે અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. રમોલકોઝ કોર્ટ, અને તેના ઉપરીને રમોલકોઝ જજ કહે છે ? (પ્ર. ૩) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને ક્ષમ કોર્ટ છે ? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. સેકન્ડ ક્લાસ સમજજ કોર્ટ, અને તેના ઉપરીને સમજજ (મુનસફ) સાહેબ કહે છે. (પ્ર. ૪) જહોરમાં સમજજ કોર્ટો ક્ષમ છે ? ઉ. ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ (પ્ર. ૫) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કામ કરે છે ? ઉ. ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ. તેઓ લેણદેણ સંબંધી બારે દાવા ચુકવે છે. (પ્ર. ૬) ડિસ્ટ્રિક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? ઉ. રમોલકોઝ જજ અને સમજજ.

વૈદક ખાતું—(પ્ર. ૧) વૈદક ખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. માંદા માણસની માવજત કરે છે તથા તથા તેમને દવા આપે છે. (પ્ર. ૨) મોટા તાલુકામાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? ઉ. હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટ. (પ્ર. ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કોણ હોય છે ? ઉ. કંપાઉન્ડર (દવા આપનાર) (પ્ર. ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયા રહે છે ? ઉ. સીવીલ સર્જન, તે જિલ્લાના મુખ્ય જહોરમાં રહે છે.

જાહેર બાંધકામ ખાતું—(પ્ર. ૧) જાહેર બાંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? ઉ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પુલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (પ્ર. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? ઉ. ઓવરસીઅર. (પ્ર. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. એક્ઝિક્યુટિવ ઇન્જનેર.

પાંચમા ધોણનો “મુખગાથિત ચિલક” ચાર આના. [૪૧

કેળવણી ખાતું—(પ્ર. ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મહેતાજી (પ્ર. ૨) નિશ્ચયોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે ? ઉ. ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (પ્ર. ૩) ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ ? ઉ. આસિ. ડે. એ, ઇન્સ્પેક્ટરો અને તાલુકા માસ્ટરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(પ્ર. ૧) મ્યુનિસિપાલિટી શું શું કામ કરે છે ? ઉ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાખતી સજગાવવાનું, સડકો પર પાણી છાંટવાનું, લોકોની સુખાકારી સંભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (પ્ર. ૨) મ્યુનિસિપાલિટીનો ખરચ ક્યાથી નભે છે ? ઉ. જકાત, જમજવેરો, ધરવેરો, નળવેરો, વગેરેથી (પ્ર. ૩) મ્યુનિસિપાલિટી ક્યા ગામમાં હોય અને ક્યા ગામમાં ન હોય ? ઉ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલિટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (પ્ર. ૪) મ્યુનિસિપાલિટીનો કારભાર કોણ ચલાવે છે ઉ. સરકાર તરફથી નિમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુંટી કઢાયલા સભાસદો (પ્ર. ૫) એ સભાસદો ક્યા નામથી ઓળખાય છે ? ઉ. કમિશનર. (પ્ર. ૬) મ્યુનિસિપાલિટીમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે ? ઉ. પ્રેસિડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને કમિશનર અથવા ચીફ ઓફિસર સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકૂનો વગેરે.

લોકલકંડ ખાતું—(પ્ર. ૧) લોકલકંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? ઉ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બાંધવાનું તથા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનું. (પ્ર. ૨) લોકલકંડ ખાતાનો ખરચ ક્યાથી રીતે ચાલે છે ? ઉ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે

૪૨] યાચા ધોરણનો “મુખ ગણિત શિક્ષક” ચાર આના.

પર દર રૂપીએ એક આનો લોકલક્ષ્ણનો વધારો લે છે તેમાંથી ચાલે છે (પ્ર. ૩) લોકલક્ષ્ણનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? ઉ. લોકલક્ષ્ણોડ. (પ્ર. ૪) લોકલક્ષ્ણનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? ઉ. લોકલક્ષ્ણ કલાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોસ્ટખાતું શું કામ કરે છે ? ઉ. કાગળો, બેંગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક મામથી બીજે ગામ લઇ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (પ્ર. ૨) પોસ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. પોસ્ટ માસ્ટર (પ્ર. ૩) પોસ્ટ માસ્ટરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? ઉ. ડેપુટી પોસ્ટ માસ્ટર, કારકુન, સિપાઇ, ટપાલી.

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું, સરવૈખાતું એગ્રિકલ્ચર ખાતું, આખકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતું, નીમક ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ધણું ખાતાં છે.

સ્થાનિક પેદારા—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં મુખ્ય પાક થતો હોય તે.

પરદેશ જતી ચીજો—જે વસ્તુની નીપજ ધણી થાય તે વસ્તુ પરદેશ જતી ચીજોમાં ગણવી.

પરદેશથી આવતી ચીજો—મામ શહેર કે જિલ્લા પ્રમાણે લોખંડ કામ, કાચ, કાપડ, કમારતી લાકડાં વગેરે આવતી ચીજો ગણવી.

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ધરાની કાર હોય તે.

મહાલ્લો—ધણી શેરી મળાને યજ્ઞેલો ભાગ.

પદ—શહેરનો પાલળની વધેલો ભાગ.

શુભશત્તની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રતીતરમાળા ત્રણ આના. [૪૩]

ગામ—નાનાં નાનાં ધણાં ધરની વસ્તી હોય તે.

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ. જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારાં મોટાં બજારો, છોખંધ અને હારખંધ ધણાં ધરો હોય તે.

તાલુકો—ધણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ, જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે તે.

જિલ્લો—કલેક્ટરના તાબાનો મુલક કે જેમાં ધણા તાલુકા આવેલાં હોય છે તે.

ખંડર—નદી કે ફરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે ગ્યાંથી ધણો માલ વહાણ મારફતે આવ જાય છે તે.

એજન્સિ—દેશી રાજાનો મુલક કે જે પોલિટિકલ એજન્ટના તાબામાં હોય છે તે.

પોલિટિકલ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી તે.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—જે ધણાં હંચા તથા લાંબા પહોળા ટેકરા મળી થએલો હોય તે.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નિકળીને નિચાણ જગાપર થઈ મોટી નદી અથવા ફરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ. આગમોટ વગેરેનો માલ બાવવા લઈ જવાનો ધોરી રસ્તો, કે નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠખંડર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા.

હવા ખાવાનું ઠેકાણું—જે જગ્યાપર સારી ને પ્રુક્ષી હવા હોય તે,

૪૪] ચોથા ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

અથવા ડુંગરવાળી જગ્યા કે જ્યાં સ્ત્રીઓ ને ફંડી હવા આવે છે.

તિર્થસ્થળ—(જત્રાનાં ઠેકાણાં) કે જેનું મહાત્મ્ય ધણેદૂર સુધી જણાતું હોય અને પુષ્કળ જત્રાણુ આવતા હોય તે જગ્યા. (ડૂલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ. ડમ્બેલસની ડૂલ.

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી ખારે ડમ્બેલસ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉંચો. (૨) જમણો હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફ લઇ ફેરવીને જમણો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબો હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉંચો (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉંચો (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણો હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવી જમણો હાથ ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૭) બેઉ હાથ ઉંચા (૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી

પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્શનરી શિક્ષક” ચાર આના. [૪૫

મેં તરફથી લઘ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ મોઢા ઉપરથી મેં તરફથી લઘ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૮) ૧) બેડ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ,
૨) બેડ હાથ ખગલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછળી તરફ.

રમત ૧૯) ૧) બેડ હાથ સામા લાંબા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ
૨) હાથ પાછળ લાંબા મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.

રમત ૨૦) બે પગ વચ્ચે એક ધ્રુવનું અંતર રાખવું. ૧) બેડ હાથ ઉંચો. ૨) બેડ હાથ પગનાં આંગળા આગળ.

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અધરા શબ્દો.

પરમેશ્વર	વટેમાર્ગું	લક્ષિત	ધર્મશાળા	પૃથ્વી.
ખતાવ્યું	ખાંધું	ચંદ્રમા	સરખ્યાં	ચંદ્ર
ધ્યાન	રહ્યા	પ્રભુ	પર્વ	માવણ
વસ્ત્ર	ત્રીસ	ચૈત્ર	કાઢ્યો	દ્રાક્ષ
રસ્તે	મળ્યો	ચાલ્યાં	પિત્તળ	લક્કડ
દોસ્ત	ભાગ્યશાળી	ફક્કડ	સળંગડ	પ્રેમ
ડાહ્યો	કહ્યું	પૂજ્યું	ત્રણે	મહીના
ઝાલ્યો	વિધા	મસ્તી	પુત્ર	શીખ્યો
વિચાર્યું	ચઢ્યું	પહોંચાડ્યો	માર્યો	જક્કી
ખચ્યું	પ્રાણી	અગળણ્યું	સમગળવ્યું	ઉંધ્યા
ફાંચ્યો	પહોંચ્યું	માંડ્યું	આણ્યું	પસ્તાચો
મુફલ	ઊઠ્યો	કર્યો	પહુચ્યો	લીડ્યો

૪૬] પહેલા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” પોષ્ટા મેળાના

મુઠ્ઠી	યત્ન	ચક્રભિલેલુ	ચક્રકર	કમ્ભ
પ્રમાણે	ઠયા	કિલેલો	ઉઠાડયો	દઠ
મિત્ર	ખોલ્યો	જમ્યો	પાળ્યું	અર્ધું
ધાન્ય	ભાંગ્યું	દોડયો	દાખ્યો	કલેરા
કદા	ભાંગ્યો	રામચંદ્રજી	શ્રીરામ	કોશલ્યા
પ્રધાન	જત્ર	કર્પણ	નિદે	ધમ્મજા
ધર્યા	માર્યા	ગણકાચું	સર્વ	વળ્યું
મંગાવ્યા	ગુસ્સો	વિદ્યાર્થીઓ	મૂર્ખ	લક્ત
ધૈર	નાખ્યું	માર્યો	પસ્તાઇ	ગાડ
કેળવ્યો	સ્ટેશન	સોંપ્યો	પાછ્યો	નવાડયો
ત્રીજાએ	જણાવ્યું	આઠાણ	ફેંક્યું	સાંભળ્યો
ચોકાચું	જડ્યું	ગુમાવ્યું	ઉંચક્યો	ખુલ્લું
ખગાડ્યું	ડર્યો	નિહાળ્યું	હલાવ્યું	ભુખ્યા
લજવ્યું	વળ્યું	ઝાલ્યું	ભર્યા	ખટ્ટી
રડ્યુંખડડ્યું	આપકર્મી	આપકર્મી	પ્રાર્થના	તીર્થ
દુશ્મન	પરજાવ્યો	છોડ્યું	મધ્યમાં	લશ્કર
ફેંક્યો	ભેડ્યો	ચર્યો	કુલાવ્યું	હંમેશાં
ભૂલ્યો	ધૂળનો	ધૂળે	પહેર્યો	સ્ત્રી
જડ્યો	પુષ્કળ	સરળવ્યાં	સૂર્ય	પશ્ચિવ
સહોય	વનસ્પતિ	પશ્ચિમ	ઉત્તર	માસ્તર
સહેર	વિજયા	ભૂસી	વચ્ચે	શીખ્યો

મુકાબુ	કચારડા	વર્ગ	વળ્યા	લલ્લુ
ધૈરલાલ	બનાબુ	બંદાબસ્ત	ઠાકટર	ખેડ્યું
લક્ષ્મણ	નિર્દય	છિદ્રો	સિકકા	અતર
ઊગ્યું	ગુચ્છો	ટુંડું	ઉત્તમ	અન્ન
કુકર	તત્કાળ	ઉઘોગ	વસ્તુ	પ્રીતિ
ટટ્ટી	નકકર	સ્વાદ	છુટ્ટી	વત્તા
બાસ્તો	કરાબ્યાં	ગવૈયા	તિથિ	પખવાડીઆં
સરૈયા	નિશાન	અટકાબ્યાં	ઝાસડવેસડ	શિકારી
અભાગીઉં	વિઆય	ગાંધતો	રિસાળ	ઢાંગ
ભાગ્યે	ખાટલુન	અનંત	નિરાધાર	બૂલથાપ
ટપોટપ	પેંતરાં	બહાદુરી	ગંડીદડા	કુટુંબ
સોહામણી	અગેડી	ઢીંગલી	સહીઅરો	સંતાપ
વિવાહ	નિંદ	ખેચતાણ	બળવંતા	ઝાડઝપટ
માઠળીઉં	ધંતરમંતર	ભાંગીવટી	કચરોપૂજો	હુંફાળા
સરનામું	સિસોટી	મિનિટ	સંદેશો	ઢીમણું
દારડું	હિંચાળો	ફરજંદ	નીમણુક	ચીતરામણ
હોશિયાર	ઢકા	કિનારે	ઘાનત	ગારમટાળ
ચટાપટા	શિખામણ	સંપત	ખૂબસુરત	બરદાસ
દુઃખ	ખડખડટ	દુખળા	સંકટ	પારધી
શીંગડાં	જરદી	ધગધગતી	સિંહ	પિએર
ટાંકણે	ઝાચિંતી	રાજપાટ	પ્રમાણે	તડંગધુમ
ચઢાઉ	હિપરાંત	સાહુકાર	તળાવડી	શેલો
ખંતીલા	અંગુડીઆ	કુંકડું	જગપતિ	મહિમા

૪૮] બીજા ધોરણ માટે પદાર્થપાઠ બા. ૨ પાંચ આના.

કિશા	કસરતશાળા	આથમણી	દક્ષિણ	વિશેષ
ખુરસી	નિયાજ	અધિકારી	હુંડી	સેકન્ડ
જંતુ	વિષ	કાથળો	કથરોટ	ચંબુ
તાંબાકુંડી	ટંકશાળ	તાંબુ	ચળકાર	મજગરાં
શિરોઈ	થાળી	લોહા	ખુજળી	મુપડા
ઝીંઝવો	ધુપેલ	મુંવાળા	તમાકુ	મુગંધ
પાંકડાં	સળંગ	સેંકડો	રાતડીઆ	મહીકાંઠ
ઢબરાં	હળપુછી	ધુસરી	સંતોષ	કોવત
કોઢ	ભોંચ	અથાણું	ચટણી	કુલ
પાકટ	વેંત	તાવડા	શિઆળવાં	હિસાબ
સફેદ	ધઉં	રક્ષણ	મધપુડો	ઈંડા
આળમુ	લવડાં	ચીકટ	ભિખારી	ભિંજતું
દાઢ	આંગળાં	નિશાળ	ખુણેખોચરે	નુકશાન
દાખડો	નીમકહલાલ	મુંવાળા	ભુસું	શરત
નાળખંધ	અડીઅલ	ગધેકું	ભૂકે	પુછડી
મુરજ	સાંઠ	સંખંધી	ઠેકા	ઉદેસીંગ

બીજા ધોરણનો “મુખગણિક શિક્ષક” પોણા બે આના.

બીજા ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” બે આના.

બીજા ધોરણ માટે “અંકગણિતનાં

મનોચત્ર” ચાર આના.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

લોકપ્રિય થઈ પડેલી અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ ૦-૨-૦	હફીના અર્થ ૦-૯-૦
પહેલીના અર્થ ૦-૨-૬	સાતમીના „ ૦-૧૦-૦
ત્રીજીના „ ૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના „ ૦-૪-૦
ચોથીના „ ૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના „ ૦-૫-૦
પાંચમીના „ ૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના „ ૦-૭-૦

ચોર્યાસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

મુરત શહેરનો નકશો છપાય છે.

‘બાળ ગરબાવળી’ની નોટ બે આના.

સી. એમ. શાહ-શાહપોર-મુરત.

બીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

બીજી ઘોરણ માટે મુરત શહેર તથા ચોર્યાસી તાલુકાનો

“ભૂગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

બીજી ઘોરણનો ‘મુખગણિત શિક્ષક’ બે આના.

મુરત જિલ્લાનો નકશો ત્રણ આના.

મુરત જિલ્લાનો ‘ભૂગોળ શિક્ષક’ ત્રણ આના.

ગુજરાતની સામાન્ય ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના

ઘોરણવાર ‘મુખગણિત શિક્ષક’ તૈયાર છે.

કર્તા-છયનલાલ મોતીરામ શાહ, શાહપોર-મુરત.

